

ספר שתף

שירה שנכתבת יחד

נופואטיקה¹⁰ • מקום לשירה

NANOPOETICA 10
Book of Flow: Collaborative Poetry

ננופואטיקה 10

ספר שתף: שירה שנכתבת יחד

העורכים: קרן שפי, אבנר מרים עמית
מערכת: אלכס בן ארי, גלעד מאירי, נועה שקרג'י, אפרת מישורי, רוני סומק

איור על העטיפה: אמיר מאייר
איור בעמוד 3: אריה קישון
איור בעמוד 30: אורי בארי
קליגרפיה בעמוד 65: יעקב רוז
איור בעמוד 79: כרם נאטור
איור בעמוד 136: ענבר ינפוש אלגזי

הכנה לדפוס: א. אורן הפקות דפוס בע"מ

דאנאקוד 1011-1316

© כל הזכויות שמורות למחברים
ולהוצאת 'מקום לשירה', ת"ד 8160 ירושלים 9108101
www.poetryplace.org

נדפס בישראל
נובמבר 2016
Printed in Israel

'מקום לשירה' פועל בסיוע עיריית ירושלים

תודה לכל מוזות השירה והמפגש
באשר הן

- 62 קרן שפי + אלכס בן ארי
ברבור 1
- 64 קרן שפי + אבנר מרים עמית
ברבור 2
- 66 אלכס בן ארי + פיי שפירו
ברבור 3
- 68 קרן שפי + לריסה מילר + עודד שטרייגולד + אבנר מרים עמית +
הלל אייל + תמרה מובשוביץ + רן ענתבי + חנה גונדר +
הילה רוטברג + בן גולדשטיין
החללית בירקון 70
- 69 עודד שטרייגולד + אבנר מרים עמית
שלוש טנקות
- 71 נעם פרתום + יעקב ביטון + אבנר מרים עמית + אמיר מנשהוף
רַנְגְסוֹוֹל – קמיקזות נשמה
- 72 יונתן דורמן + איתי רביד + תמר חלוצי + ג'ולייט שאלתיאל +
תמי ברקאי + אבנר מרים עמית + הדס גלעד
צ'אקרות 1
- 73 אפרת אברמוביץ' + רות גולן + גד קולר + אחינעם כהן +
דניאל סמדר + גוני סירוטה + שני שחם + אבנר מרים עמית +
הדס גלעד
צ'אקרות 2

שער שלישי: שְׁאֵלוֹת־שׁוֹבוֹת

- 80 קרן שפי + טלילה נשר
- 81 הדס גלעד + קרן שפי
- 82 אבנר מרים עמית + בעז יניב
- 83 אבנר מרים עמית + מיכל גולדשטיין
- 84 כרמי שועלי + אבנר מרים עמית
- 85 גל גרופית + אבנר מרים עמית
- 86 אבנר מרים עמית + קרן שפי

שער רביעי: הַדְּהוּדִים

- אלעד רוזן + שני סלומון + קרן שפי + רוזין בישאראת + סער סקלי
+ נעם פרתום + גליה תנאי + אבנר מ עמית + אסף מ תמרי +
ינאי פרי + אור יזהר + קרן בן אלטבט + תהל פרוש
93 איגרת מהפכנית ארבעים ותשע: הדהוד לדיאן די פרימה
נעם פרתום + אור יזהר + קרן שפי + אלעד רוזן + מרֶוּה שְׁלוֹ מרום
+ חגי קלעי + מי טל שרף + ים מעין + גליה תנאי + אבנר מרים
עמית
האו לדור בלי שם – נהמת שירה משותפת: הדהוד
98 לאלן גינסברג

שער חמישי: אוֹתֵיּוֹת

- 116 נעם פרתום + אבנר מרים עמית
117 קרן שפי + מיכל גולדשטיין
118 הדס גלעד + קרן בן אלטבט
119 נעם עמית + הדס גלעד
120 אבנר מרים עמית + גד קולר
121 אסנת ויילר + טליה ואקנין + אופיר כץ
122 אבנר מרים עמית + אסנת ויילר
123 אבנר מרים עמית + ענת לוין
124 אורי בארי + קרן שפי
126 עדי קיסר + יונתן קונדה
127 קרן בן אלטבט + נעם פרתום
128 קרן בן אלטבט + אבנר מרים עמית
129 אמיר מנשהוף + שירה חרש
130 אבישי חורי + יואב גולדשטיין
ענבר ינפוש אלגזי + רוני רוז + עדי קיסר + דינה עאזם +
נמרוד אברון + ישראל דדון + אבנר מרים עמית + אלכס קון +
131 יונתן קונדה
132 על מות המחבר ותחיית המחברים

אָנוּנוּ

שירה שיתופית בננופואטיקה

שירה שיתופית היא פעולה יצירתית שלכאורה הולכת נגד הנטייה המסורתית של המשורר לכתוב לבד את שירו. המעשה השיתופי מחייב צעד אחורה ויתור על בלעדיות על מנת לעשות מקום, במרכז המעגל, לטקסט המתהווה מתוך חיבור הקולות. אם כן, החוויה של הכתיבה השיתופית טומנת בחובה את אלמנט הננו. ננו אגו.

גיליון ננופואטיקה של שירה שיתופית הוא פרויקט עריכה ראשון מסוגו בהיקפו ובעומקו של שירה כזאת בעברית. הגיליון נערך על ידי אבנר מרים עמית וקרן שפי, והוא תוצר של שנות יצירה ומחקר בתחומי הכתיבה, השיתוף והמשחק החברתי. אבל עוד קודם לכן, הגיליון הזה הוא תוצר של קהילה חיה ויוצרת, שהעורכים נמנים עליה.

עבור נפשות המחוברות בקשרים של ידידות ושותפות, כתיבה יחד היא כר פורה לביטוי ומימוש של ארוס ושליחות חברתית. בה בעת, מפגשים של שירה שיתופית בכוחם לגשר על פערים מהותיים כמו למשל הפער הלאומי (בשיר של יונתן קונדה ומוחמד אגואני), הפער הבינדורי (בשיר של מרוה שלו מרום וסבתה ריקה שלו) והפער המרחבי-תלפטי (בכל שירי השער "שאלותשובות").

ספר שתף מקיף עשר שנות יצירה שיתופית בעברית (כמו גם תרגום ראשון מסוגו לעברית של מחרוזת רננה יפנית מהמאה ה-17); בסך הכל יש בו 45 שירים שיתופיים שנכתבו על ידי 86 משוררות ומשוררים, שעבור כמחציתם זהו פרסום ראשון. הספר מכיל שירים של צמדים, שלישיות וקבוצות, הגדולה בהן בת 12 משתתפות ומשתתפים ("איגרת מהפכנית 49").

הספר מחולק לחמישה שערים, שכל אחד מהם מייצג תת-ז'אנר מסוים של שירה שיתופית: "דו-כותבית" מתמקד בסגנון פתוח של כתיבה חופשית בצמד; השער השני, "רננה", מוקדש לצורה מסורתית ומובנית של כתיבה-שיתופית, שמקורה יפני; השער השלישי, "שאלותשובות", מוקדש לפרקטיקה של הסוריאליסטים הצרפתים; השער הרביעי, "הדהודים", מוקדש לעיבודים ספרותיים,

מבוססי קהילה, בהשראת דור ה"ביט"; והשער האחרון מתמקד
בו'אנר מקורי שהגו עורכי הספר – "אותיות".
המבואות בפתח כל שער, כמו גם ה"הערות על התהליך"
המצורפות לחלק מן היצירות, נועדו לתת לשירים קונטקסט
תיאורטי ואנושי, על מנת לתמוך בקורא/ת במסעה אל לב השירה
השיתופית, ובכלל. כמו כן, בסוף הספר מצורף טקסט מניפסטי
שנכתב ביוני 2011 המעניק נקודת מבט נוספת על הכוח האידיאולוגי
המניע אסופה זאת.
אך למעשה, הספר מסתיים בידיים שלך שמחזיק/ה אותו
עכשיו. קח/י אותו לאן שבא לך.

חיבור, חיבור,

גלעד מאירי

אבנר מרים עמית

קרן שפי

שעראשון

דו־כּוֹתְבִית

בחרנו לפתוח את הספר עם השער הכי פשוט,

הכי פתוח, אבל אולי גם הכי מתעתע. היצירות המקובצות להלן לא נכתבו בז'אנר מוגדר עם כללים ברורים. מאחדת אותן התנועה הפשוטה, הראשונית: במקום לכתוב לבד, לכתוב בשתיים.

לכתוב יחד זו דרך טבעית להיות ביחד, אחת מהרבה דרכים להיות יחד: לבשל, לדבר, לגעת, לרקוד, ללמוד, לנגן, לכתוב. לכתוב יחד זו גם דרך טבעית לכתוב. כתיבה מתרחשת תמיד ביחס לז'אנרים וטקסטים קיימים; כמה מהתאוריות החשובות של הספרות במאה האחרונה גילו את התופעה הזאת בהתרגשות, והרבה מאתנו גילינו אותה בעצמנו תוך כדי כתיבה או קריאה. בה בעת, כתיבה מתרחשת גם ביחס לעולם – צומחת מתוך אופני המגע של הכותב/ת עם העולם. כששתי נפשות כותבות יחד, שתי צורות היחס האלה מתערבבות.

מי שכותבת יחד מוצאת את עצמה בעמדה הכפולה של קוראת ושל כותבת בו זמנית. זו עמדה שיש בה אחריות כפולה וכוח כפול. לגעת ישירות עם השירה: להפעיל, להתפעל. הרבה מגלים שבכתיבה יחד נובעים מאדמת הנפש מעיינות של יצירתיות שלא ידעת שיש לך, שלא ידעת איך לגשת אליהם. הם נובעים בתגובה למפגש עם המים החיים של האחר/ת.

*

להבדיל מהשערים הבאים, דו־כתיבה היא לא ז'אנר היסטורי. כמו הכתב עצמו, היא הומצאה מחדש בכל מיני זמנים ומקומות. והיא קורית שוב ושוב למרות המיתוס הרומנטי של המחבר־הגאון־היחיד שמכוון אותנו הלאה ממנה, פשוט כי היא מהלך כל כך מתבקש. ההיסטוריה של הספרות העברית החדשה מכילה זוגות כותבים שונים מאוד זה מזה: יונת ואלכסנדר סנד, רונית מטלון ואריאל הירשפלד, דויד אבידן ואלייזה, יונתן קונדה ומוחמד אגואני, ועוד. כל אחד מהזוגות האלה המציאו את הכתיבה יחד, חלקם בטעות וחלקם במכוון, מתוך צורות קרבה אחרות – אהבה זוגית, חברות, או יחסי אִדְמַטּוּפּל/תּוּכּוּמַטּפּלַת – והתאחדו לפעמים לצורך יצירה אחת ולפעמים לאורך שנים.

גם בספרות העולמית יש דוגמאות ידועות של צמדים כאלו, אך עוד רב מהן ככל הנראה הוא מספרם של השיתופים המודחקים, המחוקים: יצירות שהרעיון שלהן, הטיוטה שלהן או כל-כולן חוברו יחד על ידי בעל ואישה, אך התפרסמו בשמו של הבעל; אגדות לפני השינה שנטוו לאפוסים שלמים בלילות שבהם סופרו שוב ושוב, כל פעם בדרך אחרת, על ידי האב וילדיו, אבל פורסמו וזכו להצלחה עולמית בשמו של האב; מאמרים וספרים שנכתבים על ידי הסטודנטים ועוזרות המחקר ומתפרסמים בשמו של המרצה; וכל הפרקטיקה המושמצת של "סופר הסתרים", שמסייע לאדם שאינו סופר לחבר סיפור, על פי רוב את סיפור חייו.

שתי צורות הכתיבה יחד היחידות שאנחנו מוכנים לקבל כנורמטיביות בזמננו הן הצורות שיש בהן חלוקת תפקידים מוגדרת והיררכית, שנותרת כביכול נפרדת מתפקידו של המחבר: העריכה והתרגום. וגם שם אנחנו מדחיקים את החלק הקריטי של השותף ואת ההתערבות שכל שיתוף כזה בהכרח מייצר, ומעדיפים לחשוב על התרגום למשל כפעולה מכנית, הֶרְקָה מכלי לכלי, במקום להיות מודעים לעובדה הפלאית, שכל מילה ומילה בכל יצירה מתורגמת שאנחנו קוראים נכתבה בשיתוף על ידי שני אנשים, שעל פי רוב לא נפגשו מעולם.

*

צורות הכתיבה בזוג הן רבות, והשער הנוכחי מתמקד במידית ביותר מביניהן: כתיבה בזוג של טקסט שלם אחד, שאין בה חלוקת תפקידים מוגדרת מראש, וגם אינה מתרחשת במסגרת של מבנה, ז'אנר או חוקי שיתוף מורכבים, אלא צומחת באופן ספונטני או באמצעות כללי החלפה פשוטים (מי זורקת את הכדור למי ומתי). הגבולות בין דו-כתיבה כזאת לצורות אחרות של כתיבה יחד הם כמובן עדינים, ואולי לא כל כך מעניינים; יותר מעניין לשחק במרחב האפשרויות.

כיוון שהאפשרויות מגוונות כל כך, ביקשנו מכל הזוגות בשער הזה להוסיף לשיר הערה קצרה על התהליך, שמספרת משהו על אופן הכתיבה של השיר וההקשר שמתוכו הוא נכתב. ההערות על

התהליך מופיעות בשולי השירים, ואפשר לקרוא אותם גם בלעדיהן,
אבל נדמה לנו שהן יכולות לתת לקריאה מִמד מעניין נוסף, ובתקווה
גם לתת לקוראות השראה לכתיבות דו־כותביות משלהן.

עמיחי חסון + נועה שקרג'י

מסכת אהבה

שְׁנֵי בְּעָלֵי שִׁיר שְׁנִקְשָׁרָה נִפְשָׁם
תַּחַת גֵּג אֶחָד – כִּיצַד דְּרִים?
מִבְּקָשִׁים לֵב פְּתוּחַ לְאַרְבַּע רוּחוֹת
אֶךְ נִסְמָכִים זֶה לְזֶה בְּשִׁלְחָנוֹת נִפְרָדִים,
וּפְנִיָהּם בְּחֵלוֹן מְשֻׁתָּף.
נִגְלְתָה רַבַּת יָפִי
זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצֵאתִיָּהּ
זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצֵאתִיָּהּ
זֶה אוֹמֵר כָּלָה שְׁלִי
זֶה אוֹמֵר תִּפְסְתִּיָּהּ בְּשִׁבְעַת עֲשָׂרָה הַבְּרוֹת
אָמְרוּ חֲכָמִים, קִבְּלָה בְּיַדְנוּ מִנְזִירֵי הַמְזֹרַח:
זֶה הַתּוֹפֵס אֶת הַמוֹעֵט
נִשָּׂא בְּנֵהר הַשָּׁמַיִם

.....

הערה על התהליך:

בבית קפה בואכה עמק רפאים, שני מחשבים ניידים פתוחים על מסמך גוגל דוקס אחד. המשנה בנויה מדיאלוג כפול: שיחה מדוברת ושיחה כתובה, לפעמים ממש בו זמנית (ואולי הדבר קרוב לשיח המשנאי המקורי בבית המדרש). מסכת אהבה היא פרק יחיד מתוך פרויקט כתיבת משניות חדשות העוסקות בשירה העברית.

יונתן קונדה + מוחמד אגואני

תולדות הסכסוך

כְּדִי
לוֹמַר
חֲרוֹת
צָרִיךְ
לְשִׁפְשֵׁף
תְּעֵינִים
כַּעֲלֵא־אֲדִין
בְּשֵׁד' יְרוּשָׁלַיִם
עָנִי
אָחִי
נֹתֵן
לְלִילָה
לְהִיּוֹת
סֵם
הַתְּנַגְּדוֹת
נִשְׁפָּךְ
בְּזַעַם
עַל הַדִּיּוֹ
כָּאֵן
בְּבֵית
בְּיָפוֹ
בְּשִׁכּוּנָה
אֵין
מִשְׁטָר
אֵין
יְאוּשׁ

אֵין
סִבָּה
לוֹמֵר
תַּחְתָּם
כָּאן
הַסֵּכִם
וְתוֹר
עֵתִיק
עַל
זְכוּר
כָּאן
הַמִּפְתָּח
לְשֵׁתִיקָה
עַל הַצֹּאֵר
תְּלוּי
בְּנו
יֵשׁ
פְּזוּמוֹן
שֶׁל
עַם
חוּזֵר
מֵהַגְּלוּת
שֶׁל
כְּבוֹשׁ
הַמְּלִים
בְּפִנֵּה
כְּדֵי לְשַׁרֵּד
נְסִינוּ
לְהַתְּבוֹנֵן

←

בְּמַה שֶׁנִּקְרָא
חֲרוּת
הַלֵּלָה
בֵּין הַמְשַׁפְּטִים
הַמְסִתִּימִים
בְּאֵמֶת
וּבְשִׁתְּיָקָה
יְשֻׁנָּה
חֲרוּתֵנוּ.
טְעִיתֶם
אֲנַחְנוּ
פֹּה
חֲסָרִי
דְּמִיוֹן
עֲבָדִים
אֲדוֹנִים
לְשִׁתְּיָקְתְּכֶם
מִפְתָּעִים?
כְּמוֹ
סוּד
נִתְחַל
מִחֲדָשׁ
בְּפִינוּ

.....

הערה על התהליך:

השיר התפרסם בספר הביכורים המשותף שלנו "תנאים מוקדמים" *شروط مسبقّة* שיצא בשתי מהדורות נפרדות בעברית ובערבית בהוצאת מטען ב-2012. הספר כלל שירים של כל אחד בנפרד, ושער אחרון של דואטים שכתבנו יחד.

את השיר "תולדות הסכסוך" כתבנו בבית קפה־נרגילות בשדרות ירושלים בו היינו סוגרים ימים ארוכים של הדרכת סדנאות שירה לבני נוער בספריית "מנדל" ביפו. זה היה בזמן מונדיאל 2010, ובהפוגות בין המשחקים בלילות היינו כותבים שירים.

בין שרשראות הדגלים, סמלי המדינות, העשן וצעקות האוהדים עם הרקע של חגיגת הלאומיות של הכדורגל כתבנו ערב אחד את השיר הזה – שהוא סך תולדות הסכסוכים הלאומיים, האישיים, היצירתיים – אבל עיקרו תיעוד של העוצמות והפחדים העצומים שיש בסכסוך העמוק של לכתוב שיר יחד. שיר שמושפע כנראה מאוד מהכדורגל – כדרור, התמסרות, קצב, נשימה, תחרות, משחק, לאום.

ועוד דבר: בהתחלה כל מילה הייתה מאוד ברורה ושייכת לאחד מאתנו. אבל היום כשאנחנו קוראים את השיר אנחנו באמת לא זוכרים איזו מילה היא של מי, מי הביא איזו מילה. וכך מתוך שלשלאות הבעלות והאדנות על המילים, נוצר פתאום חוט חירות אחד שהוא השיר.

מיכל גולדשטיין + אבנר מרים עמית
תאומים ברחם הלשון

~
אור ירח מְבַעַד לְעַנְפִים גְבוּהִים
פְּרוֹת נְדִיבִים
גוף חֲשׂוּף בְּזַעֲקַת שֶׁמֶשׁ צוֹרְבֵת שִׁכְבָּה אַחֲרֹנָה שֶׁל אֹוִיר רָטֵב
בְּשָׁעָה הַכִּי בּוֹכָה שֶׁל תֵּל אָבִיב
רְחוּבוֹת הָרָחִם
בְּסוּפָם יוֹשֵׁב אָבִי

~
איפה אֲנַחְנוּ עֹכְשׂוֹ?
שְׁעוֹן דּוֹפֵק
בְּלִתִּי נִשְׁמָע
בְּלִתִּי נִרְאָה
בְּלִתִּי קָצוּב
הוא פּוֹעֵם אוֹתְנוּ בְּכָל זֹאת
אֲנַחְנוּ נִפְעָמִים לְמִשְׁמַע דֹּפֵק הַלֵּב
דֶּרֶךְ דֶּפֶן הָרָחִם
צוֹפֵן סִתְרִים דְּרֹכּוֹ יִנְתֵּן הָעוֹלָם
עוֹד רָגַע
זוֹ שִׁפָּה שֶׁלְעוֹלָם לֹא נִתֵּן לְדַבֵּר בָּהּ

~
על הַסִּפָּה הַיְרֻקָּה, הַרְפָּה
מְדַבְּרוֹת בְּשִׁפְתֵי הַתְּאוּם שֶׁבִּינֵינוּ
זֶה שֶׁעֲמוֹ שְׁחִינוּ
זֶה שֶׁנִּשְׁאָר זְכָרוֹן עֲמוֹם

זֶה שְׂאֵלֵי אֲנַחְנוּ שׁוֹלְחוֹת יָד וְקוֹל
זֶה שְׁבוּנָה לָנוּ שְׂדָה
זֶה שְׁשׁוּמַע סוּדוֹת בְּרִיחַ
זֶה שְׁלֹא מִבֵּין מְלָה
זֶה שְׁקוּלוֹ אֲזֵן וְחַמְלָה וּמַחְזוּרֵי יָרַח

קֶדֶם רְצִיתִי לְשָׂאֵל אוֹתָהּ וְשִׁכַּחְתִּי –
הֲתִקְלַחְתְּ פֶּעַם עִם הָאֲחִים שְׁלֶךְ בְּאִמְבֻטִּיָּה?
לְאִמָּא שְׁלִי הֵיטָה בְּרָכָה כְּחֻלָּה
קִטְנָה, כְּלָנוּ נִכְנָסְנוּ בָּהּ יַחַד.

בְּגִלְל שְׁגָדְלָנוּ, בּוֹנִים לָנוּ בְּרָכָה
גְּדוּלָה יוֹתֵר, בְּרַכְת בְּטוֹן
מְקַרְה זְכוּכִית
אִמָּא וְאָבֹא מְזַמִּינִים אוֹתָנוּ
לְהִתְפַּשֵּׁט
קֹר מְחוּץ לְמִים
אָבֵל מִרְגַע שֶׁהִפְנַמְתְּ
אֵת תְּנוּעַת הַמַּיִם
אֵל תוֹךְ הַדָּם
אֵל תוֹךְ חֵמֶר הַגּוֹף
כְּלָנוּ בְּאוֹתוֹ הִרְחַם
תְּאוּמִים בְּתֵהוּם הָעֵנֶק

~

בְּעַקְבֵיָּה סוּף
אֵתָה הִתְהוּם
וְאֲנִי סוּף

←

אני התהום

ואתה סוף

אני קנה סוף

ואת קנה סוף

והוא קנה רובה ופרח

ובברכה נצוף

ולא יהיה לנו קר

כי נשׁרה בגוף הרך

נתפשט, נתמוסס, בתאם, בנעם, במים,

ביין החם של הרגע, רגועות, בערף האוהב

שקועות בים הנע בכח אותיות

מביאות שכינה למרחב שבין פיות

קדם תנועות

אחר כך

אם צריך –

עצורים

~

היינו פנינים בצדפה

מתגלגלים

נפגשנו מחדש על צואר מקמט

הבשם שלה הרחם שלנו

מחליקים בין שדיה

כמו מתעלת לדה

לחים

והמומים

.....

הערה על התהליך:

ישבנו על הספה, אולי כעסנו או הרגשנו רחוקים, זה היה כבר לפני הרבה זמן ואני לא בדיוק זוכרת, רק שהתחלנו לכתוב מהמקום שבו לא יכולנו עוד לדבר בקול, ודרך הדף אפשר היה לעשות איזו צורה לכל השכבות המרובות של המציאות שהתרחשו בתוכנו, סביבנו ובינינו.

עלמה כַּץ + עדי ברקוביץ'

הניחי

הניחי אֶת מְקַצְבְּךָ עָלַי וְאָנוּעַ
בְּטֶן אֶל בְּטֶן בְּמִים
מַעְגְלִים מִתְמוֹסְסִים אֶל תּוֹךְ עֲצָמִים
אֶת בַּד רַךְ סָבִיב גּוֹפִי
טְפוֹת מְהֻבְּבוֹת אֹר מִים
מְקַצְבְּךָ מְקַצֵּיף אֶת הַזֶּהָב שְׂזוּלָג
מַעִין שְׂמַאֲל שֶׁלְּךָ לְעֵין יָמִין שְׁלִי
הַבּוֹק נִיצוֹץ שֶׁל רְסִיס צְלִיל
נִתְּךָ לְתוֹכְנוּ כְּאֵלוֹ הִיָּה
מִלֶּשֶׁב בְּטַבּוֹרְךָ
מִתְעַצֵּם בְּשִׁפּוּלֵי הַמַּיִם

שִׁפְתֶיךָ מִתְפָּרְקוֹת וּמִתְאַחֲזוֹת
עַל מְצַחֵי הַקּוֹדֵחַ
תְּנוּעוֹתֶיךָ קְשׁוֹת בְּתוֹכִי
אֶת לֹא שׁוֹחֶה בְּמִקּוֹמוֹת רִיקִים
פְּעַם גֶּשֶׁם אֶחָד
עַל סֶף עֲנוּי קְדוּם
יִקַּד בְּאִישׁוֹנִים שְׁחֹרִים

הַחֶשֶׁךְ רוֹקֵד חֲלָקִים
תַּחַת צְלִיל שִׁירְתָּה שֶׁל נִיקָס
אֶת נִפְרָמֶת וְנִשְׁאַרְתָּ בּוֹ בְּזִמְן
שֶׁהֲלִילָה נִסְדָּק מִמֶּךָ
לְחִתִּיכוֹת תּוֹעוֹת
נוֹטְפֶת צֶעַר עַל פְּנֵי

בְּפָנֶיךָ
עוֹרֵךְ מִבְקֵשׁ לֵהִיּוֹת

אֶת זֶזָה כְּמוֹ מַיִם
לְאֵט וּמְהֵרָה בְּתוֹכִי
וְלִתְהוֹם אֵין קִרְקַע עַד
שְׁאֵת מַגִּיעָה אֵלַיָּה בְּצִלְלִית סִבִּין
וּמְנִיחָה כְּפוֹת רְגְלִים סְנַפִּירִים
עַל הַבֶּץ הַשׁוֹתֵק
רַעַד יְרֻכִים מִבְקֵשׁ לְהִשְׁתַּהוּת אֶצְלֶךָ
יְדִים אוֹחֲזוֹת כְּמוֹ בְּאֶבֶן שׁוֹאֵבֶת
אוֹתָךְ נְשׁוֹכֶת מְלִים מְפָרְעוֹת

.....

הערה על התהליך:

כמה רגעים של סימביוזה מושלמת. יש כמה שורות שאנחנו לא יודעות מי
כתבה. מסתורין וריגוש גדול.

גליה תנאי + אבנר מרים עמית

חוטי אור

1. נְדָמָה שֶשְׁכַּחְתִּי הַלֵּילָה
אֶת סוּד הַצְּמָצוּם
2. אֶל תֵּאָחֲזִי חֲזוֹק כָּל כֶּךָ
בְּהִסְבְּרִים רְעוּעִים כָּל כֶּךָ
3. אֶחָזִי רַק בְּמוֹשְׁכוֹת
אוּ בְּאוֹר
4. נִשְׁקִי אֶת לְחֵי הַסּוּס
וְלִטְפִי אֶת אֲזֵנָיו בְּנֵהֲמָתְךָ
5. נִהְמָה לִי נִהְמָתְךָ
מִנִּהְמַת חֲשִׁישׁ
6. דְּבָרִים רַפִּים: הָעוֹלָם.
הַחֲלֵק שֶׁלְצַדִּי שִׁפְתָיו שֶׁל סוּס
וּבְצֵק שֶׁמְרִים שֶׁתַּפַּח כָּל הַלֵּילָה
7. הֵהֱסִבְרִים הָרְעוּעִים דוֹהָרִים
מִתְנַעְרִים, מְאִימִים לְרִסֵּק אוֹתְךָ לְרִצְפָּה
8. אִישׁ מִחֲשִׁישׁ נִכְנָס לְחֶדֶר
וּמִזְכִּיר לִי בְּאַלְגֵּנְטִיוֹת: צְמָצוּם, צְמָצוּם
9. בְּלִי חֲשֵׁשׁ הִיבוֹשׁ
לֹא הֵייתִי מִמְצַמְצָת לְעוֹלָם
10. הָרוּחַ בְּעֵינַי
נִשְׁימָתְךָ
11. שְׁמֶךָ, מוֹנְעֶדְךָ
12. שְׁמִי, יָם, מוֹשִׁי, שִׁי, יֵשׁ
13. לְחֵשׁ קְסָמִים, מִפְתָּח, הַצְּעָדִים
שֶׁל הָרְקוּד בְּאוֹר, בְּאוֹר

14. הדבֿשֿת מתרחֿבת
לְאָגֵר אֹר
15. הַמִּים זֹכְרִים
אֶת הָאֲגָם
16. מִתַּחַת לְאֲדָמָה
מִים וְאֵהוּבִים מֵתִים
17. תְּאוֹמוֹת זְכָרוֹן
עָרֵי שְׂכָחָה
18. צוֹלְלוֹת מְשַׁכְּלָלוֹת
דְּגִים חֲשַׁמְלִיִּים
20. הָעוֹלָם שְׂמַעְבֵּר,
סוּסִים מְבַצֵּק שְׂמֹרִים
22. בּוֹא לְרִקֵּד
23. בּוֹא לְרִקֵּם חִלּוֹמוֹת
בְּחוּטֵי אֹר
24. תּוֹדָה
25. תּוֹרָה בְּכַף יָד
מְתוֹפֶפֶת
26. כֹּל עוֹד בּוֹרְחִים
הַקֶּרֶקֶס אֵינוֹ בֵּית
27. צְרִיף לְהִיּוֹת בְּבֵית
בְּקֶרֶס

.....

הערה על התהליך:

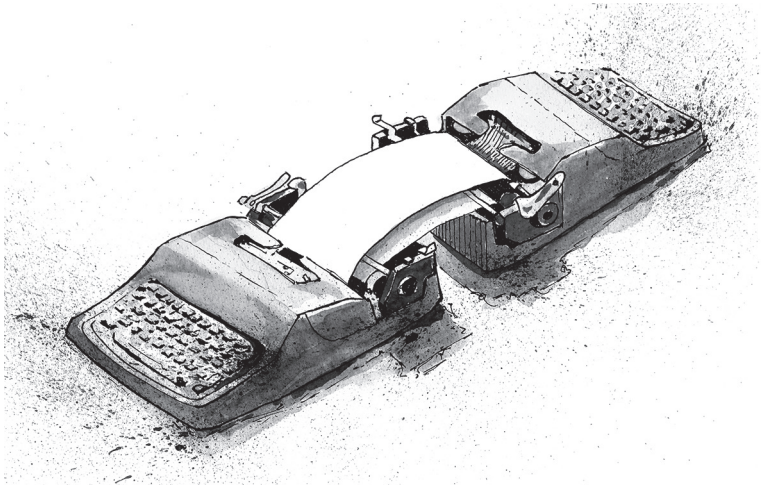
נכתב בעת סערה גדולה, תוך כדי האזנה להקלטה מתוך הופעה של ליאור שוב. זה הרגיש שאנחנו נפגשים בהבנה עמוקה מעבר למילים. ואפילו שלא ידענו לתת מילים להרבה ממה שהתרחש, השיר הזה תופס באופן כמעט נבואי אמיתות שלבשו צורה והפכו למציאות מאוחר יותר.

.....

הערה על התהליך:

התכתבות ג'טוק. יעקב כותב מהמרתף של עיתון "הארץ" בשוקן 21, שם עבד כארכיונאי. אבנר עונה לו ממושב באוטובוס דוהר מאוניברסיטת תל אביב דרומה.

אלכס קון + אבנר מרים עמית

תפילות

~

תפלה לריק לכלום לשומדבר
למרחק בין פעימות לב
לשקט בין סערות
תפלה לקשב בין צעקות
לקשת בענן הדמעות
לקשה ולכבד
שיהפכו קלים ורפים מאד
תפלה לגוף
שיהיה קרוב לעצמו
תפלה לנפש
שתהיה בגוף
כמעין אור

~

תפלה לפקעת מסרבלת בתוך עצמה של חוטים שתשתחרר
בכף ידו המשחקת של חתול או בשמש

~

תפלה לאחי בים.
הנה ספינה, תרופה
בדמות אדם או גפן.
הנשמה מפה לפה.
איזו אלה אפריקאית

←

מִמְלֶאֶת אֶת רְאוּתֶיךָ
אֲבָנִים יְקָרוֹת
קִלּוֹת מִמֵּיִם

~

תִּפְלֵה לְהַצְלִיחַת הַטְּפוּל הַתְּרוּפָתִי
שֶׁיִּשְׁקִיט אֶת הָרֶעַשׁ עַד שְׂאוֹכֵל
לְהַתְמוּדָד עִם הַמּוֹזִיקָה.
שֶׁאֲדַלֵּג בְּאַחוּ

~

תִּפְלֵה לְתֵה הַקְּסָמִים
הַתֵּר אֶת פְּקַעַת הַחוּטִים
וּמְתַח אוֹתָם לְמִיתָרִים
תֵּן לְרוּחַ לְנֶגֶן
הַגֵּן עָלַי

~

תִּפְלֵה לְאֵיבְרֵי הַמַּיִן
שֶׁיְהִיוּ מְחַבְּרִים לְגוֹף
שֶׁיְהִיוּ שְׁקִטִים וּבְטוּחִים
שֶׁיִּשְׁפִיעוּ עֲנָג
שֶׁיִּשְׁפִיעוּ חַיִּים

~

תִּפְלֵה לְרֶכֶב.
הַמְּשֶׁךְ לְנִסְעַ

.....

הערה על התהליך:

המחרוזת הזאת נולדה מתוך מפגש של קבוצת שְׁתָּף בספריית מנדל (יפו) ב־2013. ענבר אלגזי הנְחָתה את המפגש, שעסק כולו במומנט התפילה. התחלקנו לזוגות, וכל זוג ניסה לחבר תפילה משותפת. כתבנו בתורות, בלי להחליט מראש על שיטה מסוימת. היה מדהים לראות איך התפילה, שהיא לכאורה אקט אישי לחלוטין (ובו בזמן – תמיד דיאלוגי, בין אדם לקונו) אֶפְשָׁרָה לנו להתחבר בכזו צלילות, לצלול פנימה, ולכתוב משהו לגמרי כן. נדמה שדווקא הפערים בינינו הביאו אותנו לחרוג מהאזורים הבטוחים והמוכרים של כתיבתנו, ואשכרה להתרחב. במפגש עריכה קבוצתי שהתקיים כמה שבועות מאוחר יותר, הוסיף יעקב ביטון את צמד המילים "או בשמש".

בר אלטשולר + מיכל אליס + אבנר מרים עמית + דורי שושן

קונטקט פואטרי

(( ))

הַרִיחַ שְׁלֶךְ
חָשׁוּב לְרִקּוּד שְׁלֵנוּ
וְנָעִים

הַרִיחַ שְׁלֶךְ נֶעֱלָם
כְּמוֹ הַרִקּוּד שְׁלֵנוּ

(( ))

הַרִיחַ שְׁלֶךְ
נִנְשָׁם
בְּכַרְיֹת הַרְגָלִים –
חֹתֶמֶת
לְכֹל הַשְּׁבִילִים
שֶׁהִלְכָתָּה
הַיּוֹם

(( ))

זֶה
פְּרָחִים
בֵּין אַצְבָּעוֹת
רְגְלֶיךָ?

(( ))

וְמָה עוֹשִׁים כְּשֶׁאֵין חֲבוּר?

כְּשֶׁלֹּא מוֹצְאִים?

רוֹקְדִים בְּלִי לְמִצָּא

יוֹצְאִים בְּלִי לְחַפֵּשׁ

(( ))

זֶה

בְּגִלְל

שְׁשֻׁנֵיהֶם

חוֹלְפִים

הָרִיחַ

הָאוֹרֵחַ

וְרַק הָאוֹר הַרְךָ נִשְׁאַר

.....

הערה על התהליך:

נכתב בשוליים של ג'אם קונטקט, בפסטיבל הקונטקט-אימפרוביזציה הישראלי, דצמבר 2014. תוך כדי הג'אם, בין ריקוד לריקוד, בין מפגש למפגש, עצרנו בצד, להמשיך את הג'אם, את היצירה המשותפת, רק במדיום של השירה.

מרוה שלו מרום + ריקה שלו
תראי את הציפורים

*

לפנות ערב כל כך שובה לב
שצריך פשוט לשבת
ולנשם אותו

*

תראי את הצפרים
מתאספות בשעה זו
קוראות לגוזלים
לבוא לישן

*

מפני ששאלת מה עוד
יש מה שעוד
שאיני יודעת אם לקרא לו שירה או ודוי
מהו? מה שרוצים
אבל מה שרוצים אינו דוקא
מה שנכון

.....

הערה על התהליך:

דברים שסבתא שלי, כשהייתה כבר בדמדומי מוות חודש חודשיים לפני
הסוף, אמרה כשישבה על המרפסת. שאלתי אותה שאלות וכתבתי את
תשובותיה.

יונתן קונדה + ברט סרנר רובין

אמונה

אָמוֹנָה הִיא אֵשׁ
גוֹעֵת
וְגוֹפְנוּ – עֵשֶׂן.

אָנִי מִפְחָדָת.
אֵיפֹה אֱלֹהִים?
אֵיפֹה שְׁתַּמִּיד הִיָּה.
פֶּתַח פִּיָּה.

תְּחוּשֵׁת יָאוֹשׁ
הַשְּׂמֵחָה שְׁזוּרָה בָּהּ
בְּלִתִּי נִרְאִית
בְּכָל תְּפִלָּה
אֶךְ כִּי מַעֲשִׂים
וְלֹא תְּפִלוֹת
דְּרוֹשִׁים לָנוּ
עֶכְשָׁו

אֵין בִּיכְלִתְנוּ לְעֹזֵר.
צְרִיךְ כָּאֵן
קוֹל חֲדָשׁ.
בוֹאוּ נְשִׁיר, כְּדִי
לְכַסּוֹת אֶת הַפֶּחַד
בְּהִינוּמָה
לֹא כַח

←

אַלֶּא קוֹל קָטָן
לוֹחֵשׁ כְּאֵשׁ.

אֵשׁ שׁוֹרֶפֶת לְחַיִּשׁוֹת.
הַקֹּשֶׁב לְפִתְחֵי שְׁלָנוּ
וְאִזּוֹ

אֶחָז בִּי.

שְׁמַע מָה שְׁכָאֵן.

כָּאֵן שְׁקֵט –
שְׂאֵף אֲוִיר.
וְתֵר

.....

הערה על התהליך:

עד אותו קיץ, בהגיעה לגיל 90, ועל אף שלושה תארים ואלפי ספרים שגמעה, סבתי מעולם לא ניסתה לכתוב שיר. לטענתה, גם לא חלמה שאי פעם תכתוב בחייה. באותו קיץ העברנו שלושה ימים יחד בבית קטן על שפת אגם בקנדה – המקום שבו גדלה אמי. מעולם לא העברנו כל כך הרבה זמן יחד, רק שנינו.

באותם שלושה ימים האפשרות להחליף, לסדר, למצוא ולאבד, לגזול ולחלוק זה את מילותיו של זה נהפכו, באופן שקשה לי להסביר בדיוק עד היום, לעשרות שירים משותפים שהולדנו יחד. מה שהתחיל בניסיון שלי להכניס את סבתי לעולם שממנו אני בא, הפך לשער לעולמות ששנינו מעולם לא צעדנו בהם יחד. יום יום, שורה שורה, השירים נפרשו לפנינו כגשר צר מאוד מעל תהומות פער של 65 שנים, אלפי הקילומטרים והאוקיינוס החוצץ בין חיינו, וגבולות האינטימיות הלא-מדוברים שבין סבתא לנכד.

בהתחלה הייתה הפתיבה המשותפת כמו עוד משחק מילים. אך לאט לאט, כשהתחילו להיכתב בשורות האלה דברים שמעולם לא הצלחנו לומר זה לזה – החלו להיוולד שירים.

כל שיר היווה מעין סיכום של שיחה, ויכוח, או זיכרון שעלה בזמננו יחד. השיר נהפך לגישוש אחר הדברים שלא הצלחנו, פחדנו, או לא ידענו איך לבטא בדיבור. השיר הזה, "אמונה", נולד מתוך שיחה לילית על אמונה, ובעיקר על איבודה, שנהפך לדמעות, שנהפכו לאט לאט לבהייה ממושכת ודוממה בלהבות האש בתוך אח הלבנים, שנהפכה להירדמות זה לצד זה על הספה. בבוקר כתבנו את השיר.

יואב ביירך + עלמה כץ
טבע מדבר / עצים כמו פטריות

טְלֵאֵי יֶרֶק
שֶׁל עֵלִים מְרֻקָּדִים
נִשְׂאִים כְּכַתְרִים
עַל רְאשֵׁים
שֶׁל עֵצִים
גְּבוּהִים
עֲצוּמִים
זוֹעְקִים בְּדַמָּה
דִּי!
צְאוּ לָנוּ מִהוֹרֵיד
עֲנֵף אֶרֶץ
יִשָּׂא אֶתְכֶם אֶל הַשָּׂאוֹל.

מְקוֹם קְדוֹשׁ
בְּלֵב עִיר
מְחֻלָּחֵל
מִתְחַלְחֵל פְּנִימָה
עוֹטֵף אוֹתָהּ
אֶל מַעְבַּר לְקַר

מִתְהַפֶּכֶת הָעִיר
הוֹפֶכֶת
אֶת הָאֲנָשִׁים עִמָּהּ
עוֹרִים בֵּין רוּחוֹת
חֲרָשִׁים לְמִקוּמוֹת

מְקוֹם קְדוֹשׁ!
אֲנִי צוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם בְּבוֹז
וְנִתְקַע לְשִׁנָּיהָ
בְּחִכּוֹן הַחֲזוֹק וְהָרֶךְ:

שָׁקֵר מְהֵבֵהב בְּתוֹךְ יִצִּיר
שֶׁל עֵיר יְרִיד
וְלֹא יוֹדֵעַ –
הֵן כָּאֵן עֲכָשׁוּ
גַם שִׁבְעַת פְּעָמִים אִם
תִּקְטַע, הֵן פֹּה
וְשָׁם
מִמָּוֶשׁ
בֵּינֵיהֶם
וְאֵתָם

שָׁם
רְאִיתִי
עֲטוּפִים
בְּכִי אֶרֶךְ
וְאֵטִי

גַּם הֵיִם אֲתַנּוּ
אֵין לָכֶם סְכוּי
כֹּל קוֹ שֶׁתִּמְצָאוּ
יִכְפַּל לְמַרְקָם
אֲנַחְנוּ זֵהִים לְמָה
שֶׁאֲנַחְנוּ עוֹשִׂים

←

סְלִיחָה חֲרוּטָה עַל
כָּל עֲלוֹן תִּירוֹת
וְאִף סִימָן עַל שְׁפָתַיִם
אִף סִימָן בְּעֵינַיִם
רַק מְרַחֵק
וּפְלִיאָה
מְרַחֵק
וְשִׁתִּיקָה

בו!
תִּבְהַלּוּ
יֵשׁ מִמָּה לְפַחַד
שְׂדוֹת שְׁחָרוֹת קָמוֹת
לְתַחִיָּה

שְׁלוּהַ
יֵשׁ גְּדֹל מְסַבִּיב
הַכֹּל חַי
וְנוֹשֵׁם

מִי זֶה
בְּרִגְלֵי
אֶל תּוֹךְ הַיְבֻשֶׁת
הַרִיקָה הַזֹּאת?

זְבוּבִים רוֹקְדִים
רְקוּד עִמָּךְ
עִם הַרִיסִים וְאַנְחָנוּ

לוֹקָחִים אֲוִיר עֵמֶק
אֶתֶם

רְאִינוּ אֶת הַשָּׁמַשׁ
הַשָּׁמֶשׁ מֵרָאָה
אֶת טַעַם הַחֶם
גַּם

וְרִיאָצִיּוֹת טְקֵסִיּוֹת
שֶׁל אֶהְבֶּה
מִתְמַזְגוֹת אֶל תּוֹךְ מְקוֹם
בּו הַצְּלִילִים נִשְׁמָעִים כָּלֵם
וְהָרִיחַ מִבְּחֵן
וּבְלִתִּי נִפְרָד

אֲנַחְנוּ
זֶה מָה שֶׁלֹּא יִדְעָתִי
לְדַבֵּר עָלָיו
עַד שֶׁהִיָּה זֶה
מָה שֶׁיִּדְעָתִי תָמִיד

•••••

הערה על התהליך:

זהו הפרק האחרון מתוך שיר שכתבנו לאורך נסיעה של שלושה חודשים ממזרח למערב אוסטרליה. לילה אחד על החוף המזרחי פתאום התחלנו לכתוב. לא עשינו את זה לפני כן, ואיכשהו זה פשוט התחיל אחרי שבועיים של נהיגה ולינה במכונית. היה לנו לפטופ קטן וחיבוט, ובלילות היינו שוכבות מאחור וכותבות מתחת לשמים עם כוכבים שהיו חדשים לנו לגמרי. לפעמים אחת הייתה כותבת משפט והשני ממשיך אותה או משנה לה, לפעמים היינו בונים משפטים יחדיו. בשום שלב לא הגדרנו כללי עבודה או תהליך מסודר.

שער שני

רְנָגָה

רנגה (連歌, שיר שרשרת) היא האמנות היפנית

של כתיבת שירה משותפת. כל משורר מוסיף בתורו חוליה אשר ממשיכה את המהלך של קודמתה ובו בזמן פותחת פתח עבור החוליה הבאה בשרשרת.

הרנגה נולדה ביפן לפני אלף שנה בערך ובראשיתה הייתה נחלתם הבלעדית של שכבת המשכילים והאריסטוקרטיה. בגלגוליה הראשונים היא כללה אוסף גדול של מגבלות תוכניות וצורניות ודרשה מן המשתתפים בה בקיאות עצומה בספרות הסינית והיפנית הקלאסית. כמה מאות מאוחר יותר התפתח סגנון רנגה עממי יותר (haikai no renga) שעשה שימוש בשפת יומיום, בתכנים ארציים יותר ובמערכת כללים נוקשה הרבה פחות. כל אלה אפשרו עולם תוכן עשיר ומשוחזר שהלך ונטה עם הזמן אל ההומוריסטי, הרכילותי והוולגרי. על בסיס הסגנון הזה יצר המשורר היפני הגדול מאצואו באשו (1644-1694) את סגנון הרנגה הידוע בשם רנקו (renku). הרנקו עושה אף הוא שימוש בשפה ובתכנים יומיומיים אבל התכוונותו היא לירית ומתבוננת והחיבור בין חוליות מתבסס על דמיון בנימה, במצב הרגשי ובחזיונית הקיום, ולא על קשר נרטיבי או משחקי מילים. זהו חיבור שנובע מהבנה של תמונת העומק של החוליה הקודמת וזינוק למקום חדש על בסיס מה שאותה הבנה מעוררת בכותב.

הרנגה חותרת לאיזון בין יציבות לשינוי. כל חוליה ממשיכה את הקודמת אבל גם שואפת לחדש; כל משתתף שואף להפגין את כשרונו הייחודי אך מחויב גם למהלך הכללי. שני מושגי המפתח בהקשר זה הם החיבור בין החוליות (link) והחילוף ביניהן (shift). רנגה שחוליותיה לוקות בחיבור שלהן מתפזרת ואובדת. רנגה שאין בה אנרגיה וברק מספיקים היא משעממת. כאשר מתקיים האיזון האמור מעבירה הרנגה תחושה בו זמנית של ריבוי ואחדות, פורשת מניפה צבעונית ומרהיבה של הקיום ושזורת בתוכה חוט דק של משמעות. רנגה היא מאמץ קבוצתי משותף, מבוסס קשב, שבמסגרתו ניתן לכל אחד מן המשתתפים כר עצום לביטוי אישי אבל גם נדרשת ממנו אחריות למבנה-העל.

הרנקו היפני מורכב משני סוגים של חוליות: האחת בת שלוש שורות עם תבנית הברות של 5-7-5 (כלומר חמש הברות בשורה

הראשונה, שבע בשנייה וחמש בשלישית) והשנייה בת שתי שורות בתבנית הברות של 7-7. החוליה הפותחת (ה-*hokku*, 発句) היא מן הסוג הראשון, החוליה השנייה (ה-*waki*, 脇) היא מן הסוג השני, השלישית שוב מן הסוג הראשון וכן הלאה. אף שיש גם רנקו של עשרים, מאה או אלף חוליות, הרנקו הנפוץ ביותר מאז ימי באשו הוא ה-*kasen*, המורכב משלושים ושש חוליות. מתוכן, שש הראשונות ושש האחרונות הן חוליות פתיחה וסיום, ולהן דגשים מיוחדים.

בסוף המאה השבע-עשרה פרסם באשו, יחד עם שותפיו ותלמידיו, מספר אנתולוגיות-רנגה, הנחשבות כיום כשיאו המעודן והבהיר ביותר של הז'אנר. אך באשו הוא למעשה גם זה שהניח את היסודות לגוויעת הז'אנר, כאשר החל לפרסם, לצד המחרוזות, גם אסופות של "הוקו" (החוליה הראשונה בשרשרת) כשירים נפרדים. היום, שלוש מאות שנה לאחר מכן, הרנגה ביפן היא בעיקר נחלת העבר; זאת בעוד החוליה הראשונה של הרנגה הפכה ליישות פופולרית מאוד, וזכתה (בידי המשורר היפני מאוסאקה שיקי) לשם השגור בפי כל חובב שירה בעולם כיום: הייקו. מעניין להתבונן במאפייני ההייקו, ולהיווכח באופן שבו הם למעשה זהים למאפיינים של ההוקו – גם צורנית וגם בנטייתם הפואטית ("זרע שמכיל בתוכו את העץ השלם").

כך הגיעה השירה היפנית למערב: בצורתה האינדיבידואלית. השורשים השיתופיים העבותים של ההייקו הודחקו כמעט לחלוטין, וכיום מעטים הם אלה המודעים להיסטוריה הזאת. עם זאת, החל משנות ה-60 של המאה ה-20 ז'אנר הרנגה התחיל לזכות לתפוצה וקבלה מוגברת במערב, דבר המתבטא בפרסום ספרי רנגה מקוריים באנגלית, במחקרים ובתרגומים, ובשנים האחרונות – בהקמה ובפריחה של במות רנגה אינטרנטיות. באופן מעניין, גם ביפן הז'אנר זוכה כיום לתחייה מסוימת, בזכות ההדהוד החוזר מן המערב.

*

הרנגה הראשונה שנכתבה בישראל היא "רנגה חלל" שנכתבה כולה דרך הרשת, על ידי שש משוררות ומשוררים, במשך חמישה ימים באביב 2007. בשנים שחלפו מאז נכתבו עוד מחרוזות רנגה בעברית;

חלקן נכתבו ברשת, חלקן נכתבו במסגרת "מופעי כתיבה" פתוחים לקהל, וחלקן על דפים/מפיות/חול, בשלל מפגשים רשמיים או רשמיים פחות או לא רשמיים כלל.

מידת המחויבות הצורנית ברוב הרנגות האלה היא חלקית: מבנה של חוליה בת שלוש שורות קצרות ואחריה חוליה בת שתי שורות קצרות (על מנת לשמר את הבידול המקורי בין שני סוגי החוליות ברנגה), לרוב בלי הקפדה נוקשה על מספר הברות, אבל לפעמים עם; לרוב בלי הקפדה נוקשה על "האווירה היפנית", אבל לפעמים קצת עם.

לקראת סוף השער אנחנו מביאים קטעים שחורגים מהז'אנר לעבר כתיבה חופשית יותר בהשראת הרנגה: מחרוזת הרנגה-בלוז ושירת הצ'אקרות. בשני המקרים הרעיון היסודי של הרנגה (להמשיך את החוליה הקודמת ולפתוח פתח לחוליה הבאה) מתממשק עם המהלך הצורני של מבנה-קיים-חזק אחר: פעם אחת זה המבנה המוזיקלי/רגשי של הבלוז, ופעם אחת זה המיסטי/אנרגטי/גופני של מערכת הצ'אקרות. שירה כזו, הנכתבת בהשראה ישירה של הרנגה, אך לא מתחייבת למבנה הקלאסי שלה, נקראת רִנְשִׁי (連詩, rensshi). המפגש הזה של הרנגה היפנית עם מסורות פואטיות/מוזיקליות/רוחניות אחרות, מתקופות ומרחבים שונים בתכלית מזה היפני, היא נדבך מרכזי בהיטמעות של ז'אנר השירה הזה במערב. (דוגמה נוספת היא סונטות הרנגה הרב-לשוניות של אוקטביו פאז וחבריו מ-1969). נדמה שזהו רק עוד ביטוי של האלמנט השיתופי-מרובה-מהדהד של הרנגה.

את השער בחרנו לפתוח עם מחרוזת רנגה יפנית מהמאה ה-17, שותרגמה בשיתוף פרופסור יעקב רוז. זהו השיר המתורגם היחיד שבחרנו לפרסם בספר שתף, והוא התרגום המלא הראשון של מחרוזת רנגה בעברית. נדמה לנו שיש לפרסום של תרגום זה ערך מיוחד בעבור קהילת הספרות השיתופית, ובכלל. כי הרנגה היפנית, מעבר להיותה שיר, היא גם מקום שניתן לחקור ולגלות בו איך עונים, איך נפגשים, איך ממשיכים את החוליה הקודמת ופותחים פתח לחוליה הבאה, איך מעורבת היצירה בחיים... למזלנו השאלות האלה נחקרו במשך מאות שנים בשירה היפנית, והמחרוזת הזאת מקדדת בתוכה תשובות רבות.

**מתוך כללי מפגש הרנגה כפי שנוסחו בספר "רנגה-קאיסקי-שיקי"
(המאה ה-16)**

1. יום לפני שאתה לוקח חלק במפגש רנגה, סדר את כל ענייניך, הציבוריים והפרטיים. לאחר מכן, נקה עצמך ושים לב להופעתך. חשוב על טבעו של המפגש ועל רמתם של המשתתפים. המפגש צריך להיות בראש סדר העדיפויות שלך. אם יש לך זמן ואנרגיה, קרא ספרות העוסקת ברנגה.
2. בבוקר המפגש קרא שירה יפנית וסינית. טהר את תודעתך, עד למצב מוחלט של מדיטציה.
3. מקובל להתממה בזמן חיבור החוליות הראשונות, אבל שים לב לא לבזבז יותר מדי זמן על התממהות. מהחוליה הרביעית והלאה, החיבור צריך להתרחש במהירות ובזרימה.
4. חצוף מאוד להיראות זחוח אחרי שאתה מדקלם את חולייתך או להפגין חוסר שביעות רצון משמיעת חולייתו של אחר. אנשים מיוחסים לא צריכים להתנהג כעליונים.
5. מגונה לזלזל בזמן הפגישה, ללעוס ברעש או לגמוע כמו דרקון.
6. עליך להיות עדין וסבלני, לא לעשות הפרדה בינך לבין האחרים, לחבר את החוליה מתוך רגש עמוק.
7. חצוף להתעסק במחרוזת התפילה או לדקלם סוטרות בקול בזמן המפגש. דרכה של השירה להשתלב עם האמת הבודהיסטית של מציאות מוחלטת, ולכן כשאתה כותב שירה משותפת אתה צריך להיות במצב מדיטטיבי. יש להימנע מעשיית מעשים טובים, ועל אחת כמה וכמה ממעשים רעים. כל שייכנסו לדרך הטהורה של השירה המשותפת חייבים שלא לבזבז זמן על מעשים חסרי טעם.
8. אם אתה נוכח במפגש עם אנשים מיוחסים או כאלה בעלי ניסיון רב, אל תתיימר לחבר חוליות מעולות. במקום, תרום את חלקך בצורה פשוטה.
9. כשאתה מצטרף למפגש שכבר התחיל, זחל למקומך והושב עצמך באופן רגוע, מבלי להפריע. הפעולות הללו צריכות להיות מלאות הודיה ומתחשבות.
10. בחיבור רנגת-מאה-חוליות או רנגת-אלף-חוליות יש לשבת בשקט עד הסוף. בדרך הביתה עליך להרהר במעלות ובפגמים שבחוליות שחיברת. ביום למחרת המפגש, כתוב למארח מכתב תודה.

נוזאווה בונשו, מאצואו באשו, אוקאדה יאסוי, מוקאי קיוראי
תרגום: אבנר מרים עמית + יעקב רז

צרצר

בְּכֵלֵי הָאֶפֶר
קוֹל טַפְטוּף פּוֹסֵק.
צְרָצֵר

בונשו

אוֹזֵל הַשֶּׁמֶן בְּמִנְוֵרָה.
הוּא נִרְדָּם מִקֵּדָם בְּסִתּוֹ

באשו

מִחֲצֵלוֹת טְרִיּוֹת
עַל רִצְפַת חֶדֶר
מוֹאֲרוֹת יָרֵחַ

יאסוי

מְסֻדְרוֹת, הוּא מְחִיָּה,
עֶשֶׂר כּוֹסוֹת הַסָּאקָה

קיוראי

בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה
כָּל דְּבַר הוּא סְבֵה
לְעִשׂוֹת לְחַיִּים

באשו

מִבַּעַד לְשִׁירַת זְמִיר
שָׁלַג דֶּק נּוֹפֵל

בוּנֵשׁוּ

הָרוֹכֵב מְזַנֵּק
אָבֵל סוֹס הָאֲבִיב
רוֹצֵה דָבָר אַחֵר

קִיּוּרָאִי

עֲנָנִים נֶאֱחָזִים
בְּפִסְגַת הַר מֵאִיהָ

יֵאֱסוּי

לְאֲרוּחַת עָרֵב
יֵשׁ דָּג וּמְרִיחִים
אֶת הָרוּחַ

בוּנֵשׁוּ

אַחֲרֵי הָעֲלוּקָה –
חֲדוֹת הַגְּרוּד

בֵּאֲשׁוּ

מִהַמְחֻשְׁבוֹת
אֲפֹשֶׁר לְשַׂכַּח קֶצֶת
בְּיוֹם הַחֶפֶשׁ

יֵאֱסוּי

←

מְגִיעַ שְׁלִיחַ
עַם מִכְתָּב מֵהָאָדוֹן

קִיּוּרָאִי

אֲנָשִׁים קוֹרְאִים לִי
יֶלֶד שְׁמֹנֶת
וְהַחַיִּים יָפִים

בֹּאשׁוּ

כָּל לַיְלָה אֲמַבֵּט חֵם
עַם זֹרֵת לִירַח

בּוֹנָשׁוּ

לְאַרְךָ הָעִיר
דָּרְךָ בְּנִינִים רִיקִים
חֹמֶק הַסֶּתֶר

קִיּוּרָאִי

כֹּכַל שְׁאֶסְתַּכַּל –
רַק טַל

יֹאסוּי

אֲנִי נוֹשֵׁר עִם הַפְּרָחִים
וְעוֹטָה עָלַי
גְּלִימַת נְזִיר

בֹּאשׁוּ

עם טעם החמוצים
הולך אביב אל סופו

בונשו

עפות הביתה
עוקבות אחר צל הרים
צפרי שיר

יאסוי

קורת הגג מקבלת
חזוק אחרון

קיוראי

שמי חרף
ברוח סערה צפונית
מתבלגנים

בונשו

מעשה של נדיבות:
מנורה על שביל חשוף

באשו

יוצאת מן הכלל
חכמת האשה הזאת
אך הסוף סתמי

קיוראי

כואב הלב
וזאב מילל

יאסוי

←

לִיל יְרַח.
שׁוֹמֵר אַחֲזֵת הַקֶּבֶר
מִקֶּרֶף עֵשֶׂב

באשו

בְּבֶאֱר נִשְׁכַּחַת
מִיָּם חֲלוּדִים

בונשו

אֶפְשֶׁר לְהַנּוֹת
מִמְסַפֵּר סְפוּרִים
שֶׁעָף עַל עֲצָמוֹ

יאסוי

וְשׁוֹב לְמָנָה עֵקֶרֶית
סוּשִׁי

קירואי

גַּם מִרְחוֹק רוֹאִים
שְׂדוֹת הָאָרֶז יִרְקִים
וּמְלֵאֵי חַיִּים

בונשו

מִקֶּדְשֵׁי קְאָמוֹ
מִקֶּדְשֵׁים טוֹבִים

באשו

רוֹכֵל צוֹחַ
אֶת שְׁמוֹת מוֹצְרָיו
וּמְמַשֵּׁה הַלָּאָה

קִיּוּרָאֵי

גַּם מִקְלָט מִן הַגֶּשֶׁם
חוֹלֵף עוֹבֵר

יֵאֱסוּי

שְׁנַת צְהָרִים
שֶׁל אֲנִפָּה כְּחִלָּה.
כְּמֵה אֲצִילִי

בֵּאֲשׁוּ

מִיָּם מְרֻשְׁרָשִׁים
וְעֹשֵׁב נֶעַ בְּשִׁקֹּט

בּוֹנְשׁוּ

עֲנֵפִי דְבַדְבָּן רוֹכְנִים
מְמַלְאִים עַד שִׁבְעַ
בְּפְרִיחָתָם

קִיּוּרָאֵי

זֶה הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי
וְשֹׁחַר מִפְצִיעַ

יֵאֱסוּי

אלכס בן ארי + עודד בן־דוד + זלי גורביץ' + תומר ליכטש
+ איתמר שאלתיאל + אדוה ליבני

רנגה חלל 1

צִלְיִי יִתּוֹשִׁים
עַל הַדֶּף הַרִיק
רֵאשִׁית הָאָבִיב

אלכס בן ארי [מרץ 25, 2007 בשעה 9:46]

הַדֶּף מֵאֲפִיר
רִכְבֶּת עֲנָנִים קָלָה

עודד בן־דוד [מרץ 25, 2007 בשעה 9:55]

אֵיפֹה אַתָּה
יּוֹשֵׁב שָׁם עֶכְשָׁו?
חֲצִי צֵל.

זלי גורביץ' [מרץ 25, 2007 בשעה 11:53]

כִּי אֲמַזְהָה
ג'וֹנְגֵל אֲזַהֶה, זְג'וֹנְגֵל.

תומר ליכטש [מרץ 25, 2007 בשעה 12:25]

זֶה לֹא זְמַן שֶׁ
אוֹזֵל. זֶה קֶצֶב
פְּרִיחַת הַהֶדְרִים

איתמר שאלתיאל [מרץ 25, 2007 בשעה 14:38]

וְעֵסִסִם הַמְתוּק (גֶּעְגוּע)
הַמְכֵתִים אֶת הַדֶּף

אדוה ליבני [מרץ 25, 2007 בשעה 21:03]

מְרַגְרֵינָה! מְרַגְרֵינָה!
בִּיצִים טְרוּפוֹת! צְלוּחִית!
אֲשַׁבֵּעַ! אֲשַׁבֵּעַ!

תומר ליכטש [מרץ 26, 2007 בשעה 11:26]

סִפִּין קָהָה מְכַתְּמַת
כְּתָמִים עַל הַלָּחִם גַּם

איתמר שאלתיאל [מרץ 26, 2007 בשעה 12:01]

הַשְּׁקֵדָה פּוֹרַחַת
בְּשֶׁקֶט וּבְנִחָה.
יּוֹשֵׁב עַל הַתַּחַת

זלי גורביץ' [מרץ 26, 2007 בשעה 12:24]

הַסִּפִּין בְּאִמְתַּחַת
מִמְתִּין.

אדוה ליבני [מרץ 26, 2007 בשעה 13:48]

מִשֵּׁב הָעֵצִים
רְשָׁרוּשׁ בְּשִׂיחִים
צְפְרִימַתְעוּפּוֹת

עודד בן-דוד [מרץ 26, 2007 בשעה 14:12]

מְצִיצִים כַּה וְכַה
וְשֹׁבִים לְמַעֲשֵׂה הָאֲהָבִים.

אלכס בן ארי [מרץ 26, 2007 בשעה 23:17]

←

עֵץ נֶע וְאֵז עוֹ
מִדָּ. כְּמָה מִיִּתְרוֹת
רַגְלֵי

איתמר שאלתיאל [מרץ 27, 2007 בשעה 10:40]

רְסִיִּי טַל וְנוֹצוֹת רַכּוֹת
בְּכֹל. וְאֲנִי – בְּמָקוֹם.

אדוה ליבני [מרץ 27, 2007 בשעה 16:49]

דוֹ רָה מִי.
מִי אֲנִי. מִי אַתָּ.
מִיָּן. אֲמַבֵּט.

תומר ליכטש [מרץ 27, 2007 בשעה 17:49]

בְּקִצָּה הַיָּם – יִבְשָׁה.
בְּקִצָּה הַיִּבְשָׁה – יָם.

אלכס בן ארי [מרץ 27, 2007 בשעה 18:30]

קָרְטוּעַ הַפְּלֶפֶל
נְפִילַת הַמְּלָפֹן
רְבִיצַת הָעֵגְבָנִיָּה

זלי גורביץ' [מרץ 27, 2007 בשעה 22:36]

טַפַּת הַשְּׁמָן
קֶעַר הָאֵגֶן

עודד בן-דוד [מרץ 27, 2007 בשעה 22:40]

וְהַפְּרִיקָה.

מִסָּאִים שְׁחוּמִים מְרַקְדִים
לִי סְבִיב הַלְשׁוֹן

אדוה ליבני [מרץ 28, 2007 בשעה 14:58]

לִיד הַשְּׁמֵשׁ גְּבֻעוֹל
נִזְהָב. לְגִלּוֹג מְכוּנִיּוֹת

איתמר שאלתיאל [מרץ 28, 2007 בשעה 15:31]

חוֹלְף עַל שְׁפֶת
הַבּוֹר הַפְּתוּחָ.
טִיּוֹל שֶׁל עֶרְבִית.

אלכס בן ארי [מרץ 28, 2007 בשעה 17:42]

קְדוּחֵי הַנֶּפֶט
לֹא הִנִּיבוּ נֶפֶט

תומר ליכטש [מרץ 28, 2007 בשעה 18:18]

תָּנוּ יָדַיִם
לֹא אַחַת אֶלָּא שְׁתַּיִם
לֹא שְׁתַּיִם אֶלָּא שְׁלֹשׁ

זלי גורביץ' [מרץ 28, 2007 בשעה 20:26]

כְּמָה צְלִיל יֵשׁ
בְּיָדַיִם הַרְיָקוֹת

עודד בן-דוד [מרץ 28, 2007 בשעה 20:30]

←

הַשָּׁמַיִם רוֹעֲדִים כְּמוֹ קְרוּם
תִּזְיֹז אוֹתָם
וְתִשְׁתֶּה

זלי גורביץ' [מרץ 29, 2007 בשעה 8:01]

דַּע מִנֵּינ וּלְאֵינ
אֶתָּה בָּא וְנָד בְּאֶרֶץ

תומר ליכטש [מרץ 29, 2007 בשעה 8:45]

זֶה שְׁאָסַף אֶת הַגָּזֶם
בְּצַדֵּי הַשְּׁבִיל
נַח עֲכָשׁוּ בְּצַל

עודד בן-דוד [מרץ 29, 2007 בשעה 16:07]

קָרְעֵי עֵץ הַבְּנָנָה
זָרִים צוֹחֲקִים בְּדַמָּמָה

איתמר שאלתיאל [מרץ 29, 2007 בשעה 16:43]

בְּבֵית הַקֶּפֶה
חוֹלְקִים קְצִיפֵת קְרָמֶל
מְאוֹתוֹ מְזִלֵּג

אדוה ליבני [מרץ 29, 2007 בשעה 20:53]

בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם
עֲנָנָה אַחְרוּנָה עוֹבֶרֶת

אלכס בן ארי [מרץ 29, 2007 בשעה 22:12]

בְּרוּזִים בְּרוּזִים!
מִן הָאֵגֶם הַקְּפוּא
לְקִדְרָה.

אדוה ליבני [מרץ 30, 2007 בשעה 10:11]

אוֹסְפִים אֶת הַכְּלִים
הַפּוֹזוּרִים אֶל הַבַּיִת

עודד בן-דוד [מרץ 30, 2007 בשעה 10:13]

מִסְתַּלְקִים וּמִצְחָקִים
וּמִצְחָקִים וּמִסְתַּלְקִים וּמְכִילִים
מְכַשְׂרֵי מְדִידָה

תומר ליכטש [מרץ 30, 2007 בשעה 10:22]

בְּסוּף לְאֶסֶף אֶת
הַכְּלִי אֵלָיו אוֹסְפִים – –

זלי גורביץ' [מרץ 30, 2007 בשעה 14:36]

רִיחוֹת זַעַה וְדָשָׂא.
וְאוּלֵי לְקוֹם? בְּכוֹס
צְפוּר נוֹסְקֶת

איתמר שאלתיאל [מרץ 30, 2007 בשעה 18:30]

גְּבֻעוּל-עֶשֶׂב מִתְנַדֵּד
מִפְתָּע מִהַעֲלָמוֹת הַגְּחָלִילִית

אלכס בן ארי [מרץ 30, 2007 בשעה 23:32]

קרן שפי + אלכס בן ארי

ברבור

ברוך הגג
שמעל לראשינו
והמים שבאדמה

דרך אדי התה
כתם הלימונית

נעה במים
כאלו הם רוח
בקר

לצד חבלי הכביסה
תלוי לגופה – סנר

חבלי כבידה
מושכים את הלב
האצבעות נמתחות –

כפור על הזוגית
מסתיר סדק ישן

מקלו של העור
נתקל בעמוד הפנס
משמיע קול

זְכוֹנוֹת יְלָדוֹת:
אוֹפְנִים, סִפָּה כַּחֲלָה וְגָבֶס

מִזְגָּן שָׁר
בְּלִיל קִיץ
מִן הַסֵּלוֹן הָרִיק

בְּחִלוֹנֵי הָעֶרֶב: חֲצֵי יָרֵחַ
וְזֶה הַכֹּל

הַחֲצֵי הַשָּׁנִי שֶׁל הַיָּרֵחַ
מִי מְסַתְּפֶלֶת עָלָיו
עֲכָשׂוּ?

קִפָּה רֵאשׁוֹן
פָּנָיו שֶׁל הַדְּוָר יִגְעִים

קרן שפי + אבנר מרים עמית

ברבור2

בְּדִיּוֹק כְּמוֹ שְׁזָה –
כְּתַפִּים וְעַקְבִּים
בְּתַקְשֶׁרֶת

הַסְחָרְחָרָה עוֹצָרֶת
הִלְדִּים עֲדִין צוֹחֲקִים

מְתוֹק מְתוֹק
רֵיחַ הַבָּקָר
שֶׁהִשְׁאֲרֶת

הָאֶפְרֹסְקִים דְּבִשׁ
הַשְּׁמֵשׁ דְּבִשׁ

אלכס בן ארי + פיי שפירו

ברבור3

מִקֵּץ רֵץ עַל הַקִּיר
נֶעְלַם תַּחַת
רְפָרְדּוּקִיָּה שֶׁל הַצֶּעֱקָה

הַאֲלֹגוּרִיתִם שְׂתַכַּנְתְּ בַּהַתְחַלָּה
מִמְצָה אֶת עֲצֻמוֹ, לְאֵט

בְּבֵית הַחֲדָשׁ
מִקְרָר
וְשְׁנֵי כֶסֶאוֹת

הַחֲזוּרֵי הַקּוֹל פּוֹגְעִים
בְּאֲזֵנִים רִיקוֹת

חֲבוּקִים בְּמִטָּה הַגְּדוֹלָה
הֵם יִשְׁנִים
לְמַרְגְּלוֹת יְתוּשׁ

חֲבָלֵי הַלְּדָה
סוֹלְלִים בְּמִבְטֵ אוֹר

מֵעוֹלָם לֹא הִבִּין אוֹתָהּ
אֲבָל הַשְּׂתַדֵּל
עַד שֶׁזָּה כָּבֵר לֹא שָׁנָה

שִׂיאֲכֵל שִׂישְׁתָּה שִׂישֵׁן
הַזֶּרֶם הַזֶּה

בְּקֶר חֶרֶף:
מִחוּץ לְרֹאשׁ
הַכֵּל דּוֹמֵם

חֲנִית דָּקָה נִזְרָקֶת בֵּין שְׁנֵינוּ
מִי יִתְפַּס?

מִתְכּוֹפֵף
כְּאֵלּוּ לְקֶשֶׁר אֶת שְׂרוּכֵיו
וְכֵן כְּבֶר נִשְׁאַר

קרן שפי + לריסה מילר + עודד שטרייגולד + אבנר מרים
עמית + הלל אייל + תמרה מובשוביץ + רן ענתבי + חנה
גונדר + הילה רוטברג + בן גולדשטיין

החללית בירקון 70

צָלִילִים בּוֹרְחִים
נֶאֱבָקִים וְנִמְלָטִים

מוֹצְאִים מְנוּחָה
בְּאִזּוֹ מְנַהֵרָה
עַם הַדַּעְצוּם

נִתֵּן לְשִׁמּוֹעַ אֶת מִתְרַגֵּם הַשִּׁיר
בּוֹכָה לְאֹהֲבוֹתָיו שֶׁעֲזְבָה

מִסְבֵּב כְּמוֹ
אֶלֶף
גְּלִילֵי שָׁנִים

וּפְשׁוּט כְּמוֹ
נְשִׁימָה

עודד שטרייגולד + אבנר מרים עמית

שלוש טנקות*

~

מדוע אתה
מתגנב לחדר
שאל השוטר

אז עניתי –
לבקר חבר

~

אדמה רועדת
ואני שר
אדמה רועדת

אתה שר
ואני רוקדת

~

השמים כחלים
כחל עמק של ערב
ואני מביט בָּהֶם

אתה מביט
ואני נושמת

←

.....

הטאנקה הוא שיר קצר בן חמש שורות, המופיע כבר בקבצים העתיקים ביותר של השירה היפנית. את שיר הטאנקה אפשר לחלק בדרכים שונות, אבל המקובלת ביותר היא חלוקה לשניים – חוליה בת שלוש שורות וחוליה בת שתי שורות. לחלוקה המבנית יש מקבילה בתוכן: החלק הראשון הוא בדרך כלל תיאור של תמונה מסוימת, והשני – תגובה עליו; או, במיוחד במשחקי החיזור שהיו מקובלים על אנשי האצולה של יפן העתיקה, החלק הראשון הוא אות חיזור, והשני – תגובה (שלילית או חיובית) של המחזור/ת. נהוג לראות במשחקי חיזור פואטיים אלה – המקור של השירה המשותפת היפנית.

נעם פרתנום + יעקב ביטון + אבנר מרים עמית +
אמיר מנשהוף

רַנְגְסוּוֹל – קְמִיקוֹת נִשְׁמָה

מוטו: סור מראפ, עשה תוף, בקש סוול ורדפהו

וְלִלְכֵת לִישֵׁן מֵת עִם הַמֵּת
וְלִלְכֵת לִישֵׁן בְּלִי הַחַיִּים
וְלִקוּם וְלִרְאוֹת אֶת מָה שֶׁעָבַר
לִקוּם וְלִרְאוֹת – מֵת הַמֵּחֵר

וּמֵחֵר בְּבִקְרָ עֵטוּף אוֹר וְקוֹר
וּמֵחֵר בְּלִילָה בְּשֵׁר חֲמוּדוֹת נִמְסָה בְּחִלְקֵת קֶבֶר
לְקַפֵּא דָם עַר בְּלִי תַפְלָה
לְרִקוֹד שֶׁבֶר עֲצוּם בְּלִי שְׁחָרִית

הַעֵינַיִם תַּפְרִים גְּסִים פְּרוּמִים מִרְאוֹת
וּמֵחֵר בְּצִהָרִים מְגִיעַ רוּפֵא
לְנַדַּד מֵהַחַי אֶל הַמֵּת
לְהַמְשִׁיף וְלְנַדַּד מֵהַחַי אֶל הַמֵּת

.....

השיר מבוסס על המבנה של שיר הבלוז. במהלך הסשן (בו נכתבו מספר שירי בלוז, וזה הכבד מביניהם) כל אחד כתב שורה אחת, והעביר להבאה/בתור, מתוך קשב כפול – לשורה הקודמת מחד, ולתפקיד ההרמוני-רגשי של השורה הזו בבלוז מאידך.

יונתן דורמן + איתי רביד + תמר חלוצי + ג'ולייט שאלתיאל
+ תמי ברקאי + אבנר מרים עמית + הדס גלעד

צ'אקרות1

>

כָּל הָאָדָם נוֹגֵעַ לָזֶה
זו שורה או נהר או השם שלי במקלה
זהו שמי, אני משתוקק לזעק אותך בחזקה
משהו מתנפץ על חזי, משהו ממני עץ
מצמיח שרשים אל הגרון ונותן קולו בשיר של עשב מיוחד
העלים בחקמתם ישירו אותי
והרוח תשמע

.....

כל שורה נכתבה על ידי משתתפת/ת אחר/ת בהמשך לשורה הקודמת,
ובהתאם לצ'אקרה המקבילה, בסדר עולה: מהבסיס אל הכתר.

אפרת אברמוביץ' + רות גולן + גד קולר + אחינעם כהן +
דניאל סמדר + גוני סירוטה + שני שחם + אבנר מרים
עמית + הדס גלעד

צ'אקרות2

>

שְׁנַיִם לָקַח לִי לְהַגִּיעַ לְכָאן,
אַחֲרַי כָּל כֶּן הִרְבֵּה תְּלֵאוֹת בְּדַרְךְ
אָנִי זוֹכֵר
וְהַתְמוּנָה מְדַגְדַּגֶת לִי בַבֶּטֶן
וְחוֹט זֶהֱב נִקְשֶׁר מִן הַבֶּטֶן אֶל עֵינַי אַחַת שְׂיֹדְעַת
וְיֵמָּה זֶה בְּכֻלּוֹ מִשְׁנָה שְׂאֵת נוֹגַעַת
אִם הִנָּצֵן סְגוּר
וְרַק רָעַד
שְׂבִיל הַד, תִּלְתֵּן אֹר
נִשְׁבֵּר וְנִעְלָם

>

שְׂאוֹן הַתְּפִצְלוֹת הָעֲנָפִים / נִמְזַג חֲזָרָה פְּנִימָה.
בְּחֵלוֹן עוֹלָה חֲשֵׁךְ אֲבָל יָד פְּתוּחָה
מִקְשִׁיבָה לְדַפֵּק
כְּמוֹ אֲגָרוֹף שְׂנַחַת עַל מִישֶׁהוּ, אוֹ סְטִירָה
וְאִז שְׁקֵט.
אָנִי נִחָה לְצַד הַדְּחָפִים
מִלְכַת הַכָּאֵב וְהִיפִי
תְּבַחֲרִי כְּבָר צִד בְּנִדְנָדָה
לְמַעַן הַשֵּׁם
הַגַּעַת הַבֵּיתָה

←

•••••

הכתיבה התבצעה מיד אחרי מדיטציה בהחייאתה של הדס, שבה עברנו את המסלול הספירלי הבא: צ'אקרת הלב < מקלעת השמש < גרון < צ'אקרה שנייה (שתי אצבעות מתחת לטבור) < עין שלישית < בסיס < כתר < הנקודה מעל הכתר (פוקוס) < סיום בעין השלישית. כל שורה בשיר נכתבה על ידי משתתפת אחרת, בהמשך לשורה הקודמת, וביחס לנקודה האנרגטית המקבילה.

שער שלישי

שאלות טובות

שאלות שובות היא אחת ממגוון טכניקות

משחקיות של כתיבה משותפת שהומצאו על ידי תנועת הסוראליזם, שפעלה בצרפת בשנות העשרה והעשרים של המאה העשרים. חוקי המשחק המסוים הזה פשוטים מאוד: אחת המשתתפות היא האוראקל, והיא עונה אחת אחת על שאלות ששואלת אותה בכתב המשתתפת האחרת. השאלות והתשובות יכולות להיכתב בשני קבצים, על שני צדדיו של דף, או בשעת הדחק להתחבר בעל-פה. מה שהופך את המשחק לסוראליסטי – עניין של דמיון, אמונה, אינטואיציה וצירופים בלתי צפויים – הוא העובדה שהאוראקל לא קוראת את השאלה אלא שומעת אותה טלפתית. מפתיעה פחות, אבל אולי מהותית בה במידה, היא העובדה שגם השואלת ממשיכה לשאול מבלי לקרוא קודם את תשובת האוראקל לשאלתה הקודמת.

אחרי רצף של כמה שאלות, שאורכו יכול להיקבע מראש או על פי תחושת המשתתפות בזמן אמת, אפשר להתחלף בתפקידים. אפשר כמובן גם להתחלף אחרי כל שאלה, אבל נדמה שהרצף נוטה לעזור ביצירת המקצב המשותף והעמקת הקשר הטלפתי.

אני אוהב בטירוף כל מה שקוטע בהרפתקנות את חוט המחשבה המדלגת ומציע לפתע להבה שמאירה חיים של יחסים פוריים באופן שונה.

אנדרה ברטון

יש כמה נקודות דמיון מעניינות בין שאלות שובות לבין הרנגה היפנית, לה הוקדש השער הקודם. ראשית, בשתי הצורות האלה המבנה הבסיסי של הכתיבה ייחודי הוא דיאלוג – כל חוליה עונה לחוליה הקודמת.

אך חשוב מכך, שאלות שובות דומה לרנגה בטיב המפגש הדיאלוגי. הקישור בין שאלה לתשובה, או בין חוליה לחוליה ברנגה, הוא לא נרטיבי וגם לא מצלולי, לא בתוכן ולא בצורה, אלא הוא קישור של זיקה, של ניצוץ, של מפגש בין שני גופי שפה או תמונות שִׁכְלו להיות עצמאיים, אבל כשהם נפגשים יחד הם שופכים אור לא צפוי זה על זה. (ואפשר לחשוב כאן גם על השאיפה הקצת

מבוישת אך נצחית של שני הז'אנרים האלה לשנינות; שנינות שבאה, אולי, מלשון "שניים".

יחסים כאלה – הספונטני, האקסטרה-צלול, הזיקה המחוצפת בין דבר אחד לאחר, שהשכל הישר מהסס להתעמת עמם – יכולים להתגלות בחלומות, במשחק המנטלי של פואטיקה הזייתית, בהשפעת הטראנס וההפרעה השיטתית של החושים כמרשמו המפורסם של רמבו, ובתרגול טכניקות אוטומטיות. לתרגילי הדמיון הללו, משוחררים משמעותית מפללי החיבור של השיח הלוגי, הסוראליסטים הוסיפו את הטכניקות המאורגנות והמרתקות של שיתוף-פעולה-יצירתי ושל המשחק. פעילויות אלה הם הוקירו במיוחד בשל התנכרותן הנחרצת לערך היוצר-היחיד, והודות לפוטנציאל שלהן להביא להתגלות קולקטיבית.

מתוך אלאסטיק ברוצ',

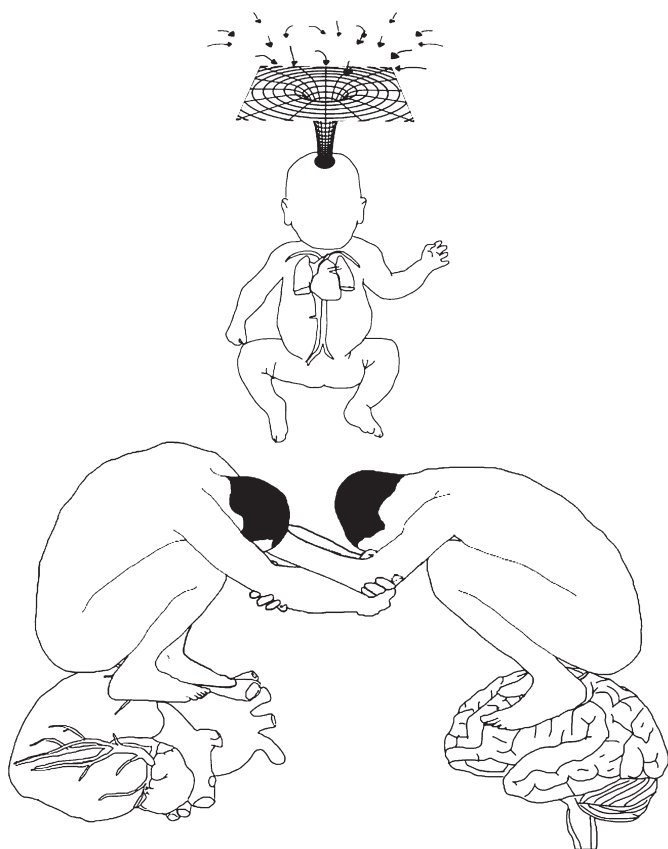
"ספר המשחקים הסוראליסטים"

בטקסט הקצר שלו "דיאלוג" כותב חוקר הספרות הרוסי החשוב מיכאיל בחטין: "הצורות הלשוניות – כינויי גוף, יחסות הפנייה, מבני ציווי ושאלה וכולי – משקפות יחסי גומלין בין דוברים. צורות אלה מחולקות בדרך כלל בין הקטגוריות הבלשוניות השונות. יש לזהות ולסווג אותן דווקא כצורות ספציפיות של יחסי גומלין דיאלוגיים בין דוברים (אירועים של מגע ומאבק)". בעקבותיו אפשר לומר, כי שאלות שובות לוקח מבנה דיאלוגי הטבוע בשפה – את מומנט השאלה – והופך אותו למקפצה לסוג מסוים של יחסי גומלין: כתיבה משותפת.

שאלות שובות מתרגל אצל המשתתפות שילוב רדיקלי ואופטימי של קשב ואמונה. קפיצת האמונה שהוא מבקש ומציע עשויה להיראות מוגזמת, אבל למעשה היא רק הרחבה של שילוב הקשב והאמונה החיוני בעבור כל כתיבה שיתופית, ולמעשה בעבור כל פעילות אנושית שיתופית. האוראקל זקוקה לאמונה בכך שהיא יכולה לשמוע ולהבין את השאלה גם ללא העזר המכני-

מעט שמספקות המילים, וכן שתוכל (והיא השאלה קשה ככל שתהא) לענות עליה לעניין: לתפוס דימוי רלוונטי מתוך תודעתה ולהפוך אותו לתשובה במילים. גם השואלת, כדי לשאול היטב, זקוקה לאמונה: האמונה בכך שתקבל מהאוראקל תשובה אמיתית, ואמונה ביכולתה לחפש בתוך עצמה את השאלה שהיא באמת רוצה לשאול עכשיו, ברגע הזה.

ויש גם קפיצת אמונה פחות גלויה לעין, שמתרחשת עם ההיחשפות של שתי הכותבות לתוצאה הסופית. לעתים קרובות התגובה הראשונה של השואלת ושל העונה כאחת היא תגובה מעט מבוהלת. יש נטייה לקוות למצוא בין תשובה לשאלה קשרים גלויים, תמטיים; קשה לוותר על הפנטזיה שהחזקנו בה בבלי דעת ביחס לצד השני ולהיפתח לגמרי אל מה שקרה באמת, כך שנוכל לראות אותו כמו שהוא. לעתים קרובות, דווקא החוליות שרגע אחרי כתיבתן נראו מיותרות, צורמות או מביכות בתוך הרצף, מתגלות בדיעבד כחלק מהותי מהמכלול, ולעתים כחוליות העמוקות ביותר, והיפות ביותר, במפגש כולו. גם במונח זה שאלות שובות הוא בן נאמן למשפחתו המכושפת: הוא יכול, כשמתחשק לו, לנבא את העתיד, ולעתים אפילו את ההווה.

קרן שפי + טלילה נשר

מה עולה בפנים?
אני מתוסכלת כדי לענות לך.

מה חשוב לשאול?
אני לא יודעת! גם!

איך זה להיות פיל קטן שמתרחץ?
אה אה אה!

הדס גלעד + קרן שפי

איך להיטיב עם מי שאת אוהבת?
היופי יכול לנגח אפילו סלעים.

מה פועם?
פעם מחובר בחוט דק לאחר כך – זה תמיד היה כך.

באיזו צורה נע הזמן?
כי אין זרעים מתחת לדשא.

מה התחושה הכי טרייה שלך מהיום?
אדמה וכנף.

מהו המרחק אל האופק?
אולי לאט לאט בהליכה על הגדה.

איך אפשר לדעת?
האוויר הוא לא קיר והשמים לא דלת.

אבנר מרים עמית + בעז יניב

מי שמתעורר, ער?
בטן מתהפכת

איך התגלגלנו למצב הפך־בולי הזה?
בזמן הנכון

איך מפסיקים סחרחורת?
לפעמים ליותר לפעמים יותר

איך לנשום?
כמו שחרדון בין הסלעים שוכב ומגמגם

אבנר מרים עמית + מיכל גולדשטיין

כנפיים ארוכות מביאות יציבות?
במיטות שלהן, בכל מיני בתים

מה המנוע של המטוס אומר?
להירגע באהבה

איזה שיר המטוס שר כשהוא רואה ציפור?
גם באוויר מחזיקה אותנו האדמה

איזה דברים צהובים אתה אוהב?
כמו הפרצוף שלנו

כרמי שועלי + אבנר מרים עמית

למה אתה לובש משקפיים?
כי ליבת הכדור בוערת

מה אתה חושב על אלוהים?
למצוא מקור חום. להקשיב לו

מה אתה רוצה לגזור עכשיו?
הנה שאלה. הנה תשובה. הנה את. חיים

אם היית משהו אחר מה היית?
אדמה ושמים בנשימה אחת עמוק. לתת לסכר העשוי
חלב שעווה להיפתח

~

כמה נשימות אנחנו?
הקיטש הזה מגן עליי מפני השאלה

מה הדרך הביתה?
אני לא יודעת כלום. יודעת רק להתחמק

איפה השקט?
כי נמאס לי כבר להיות חייבת

מה רואות הריאות בעשן?
כי הכול כל כך עצוב לפעמים. ואסור לקשקש

גל גרופית + אבנר מרים עמית

אילו סוגי פרחים משתתפים בחגיגות חג החושך?
שב בשקט. נשום

מה הטעם של מבוכה כשמכניסים אותה לתוך הפה?
חוסר סבלנות. משקפיים

איך מרגישים אחרי שסוגרים אותך בצנצנת?
אטמוספירה על גב הדג

מה אפשר לעשות כשכלב־ים תובע אותך תביעת דיבה?
הדלת פתוחה. השאלה לאן זורמים המים ובאיזה צבע

אבנר מרים עמית + קרן שפי

**בתור לחיסונים לקראת נסיעה משותפת להודו,
ינואר 2013**

מה זה חיסון?
יותר מדי חריף בפיתה

מה היא תשוקה?
ארובות העין השחורות של הימאים

על מה יחלום אהוד ברק מחר בלילה?
קמטיו העמוקים של הנוסע בזמן

מהי אדמה?
צנרת אינסופית של מים כבדים

ממה מגנה הקסדה?
שבילים מתפוררים תחת חורבות נייר

מי יושב על הכיסא שלי?
נשימה אחת

איך נשמעת גומייה שנמתחה יותר מדי?
"מה אמורים לעשות עכשיו?"

מהי חדוות ההמתנה?
לשבולל יש אוזן ובתוכה שבלול

**על שפת הדלת של הרכבת הדוהרת מהארידואר לאללהאבד,
פברואר 2013**

מאיפה מגיע האור?

מהנקבוביות על הפנים של אלוהים קטן שמתרחף בתעלה

מתי תִּוְּנוּ?

לפני האוכל

מה משקף החלון?

פרחים ופתילה בעלי בננה שטים במורד הנהר

למה פתחת את הדלת?

כי צחקנו על הדברים הלא נכונים

מי האורח?

פעם ביום רוחות רפאים צבעוניות נודדות בין מחוזות זרים

ומי המארח?

דמויות ילדים רצים מבזיקות בחלון הרכבת

ומהי הכנסת אורחים?

עובר פחם צומח בבטן האדמה

מה יקרה אם נשתה מהמים?

הפרה תסב את מבטה אל הקיר

ומי האיש?

זה שהמציא את המוזיקה

←

ומה יוליד יום?
תוף שקולו כשיעול של שחרור

ואיך נלמד לקרוא גבות?
בעיקוף גדול שמאלה

ומהו מוֹצָא הצבע האדום?
פסלון חֶמֶר מצופה אבני חן

**במפגש המסכם של הסדנא "הפרעה דו כותבית",
אוקטובר 2015**

זה בגללי?
רק עיניי מכוסות וכל גופי עירום

בהינתן מצב הקרקע ומצב הרוח, מה כדאי לשתול בגינה?
בין הסלעים – גווייה של בלון אדום

להירפא ולהרפות זה מאותו שורש?
במקום אחר, באלכסון למעלה, אנחנו רוקדות

על מה הספר הבא?
כי כשהעור מתוח הדם נדבק לַגְדוֹת

מה אמר השבלול להר?
זו אינה רוח, זו אנחה

שער רביעי

הַדְּהוּדִים

אף שהם לא מזוהים אתה כמו חבריהם

הסוראליסטים, הביטניקים הם בין החלוצים של הכתיבה המשותפת האמריקאית. הספר הראשון שכתבו גם ג'ק קרואק וגם ויליאם בורוז – עשור לפני "בדרכים" לקרואק ו"ג'אנקי" לבורוז – הוא הרומן "וההיפופוטמים התבשלו בתוך הברכות שלהם" (1945), אותו כתבו יחד, פרק פרק, בתקופה שהיו שותפים לדירה בניו יורק. הספר מתאר, משתי נקודות מבט, פרשיית רצח שאכן התרחשה בחוג החברים הקרוב של קרואק ובורוז. הספר התפרסם רק ב־2008, יותר מ־60 שנה אחרי שנכתב.

דוגמה אחרת לכתיבה שיתופית ביטניקית היא אוסף שירי ההייקו "Trip Trap: Haiku on the Road" שנכתב על ידי ג'ק קרואק, לו ולש ואלברט סאיג'ו בשנת 1959 (ופורסם ב־1973), תוך כדי נסיעה כל הדרך מסן פרנסיסקו לניו יורק. אף שאין בו אזכור ישיר של רנגה, הכתיבה המשותפת של הייקו בספר זה מהדהדת את הז'אנר היפני, ונותנת לו פרשנות אמריקאית מקורית ומחוספסת. הידידות בין הכותבים והמסע המשותף שלהם מציצים מכל שורה.

גם רגע הלידה של הביט כתנועה קשור במידה מסוימת למעבר הזה של טקסטים על פני קשרים חברתיים עמוקים. ג'ק קרואק ציין מספר פעמים שהפואטיקה הייחודית שמאפיינת את "בדרכים" (פרוזה ספונטנית), נולדה בהשראה ישירה של מכתב אבוד בן עשרות עמודים ששלח לו ניל קאסידי (המופז יותר בתור דין מוריארטי, הדמות הראשית מתוך "בדרכים"). במובן זה "בדרכים" מלכתחילה הוא מכתב תשובה לקאסידי, שאגב, מעולם לא היה סופר, והתפרנס בעיקר מנהיגה וחניה של רכבים.

ב"בדרכים" קרואק מתאר כיצד היו יושבים לילות שלמים על בנזדרין, הוא וקאסידי וגינסברג ואחרים, ומשתפים זה את זה באופן אובססיבי בכל פרט ופרט מחייהם. באחד מהמפגשים האלה, בסוף שנות ה־40, הם גם כתבו יחד את השיר "Pull my Daisy", שנחשב לשיר הראשון במסורת השירה המשותפת האמריקאית. הנה הבית הראשון מתוכו:

Pull my daisy
tip my cup
all my doors are open
Cut my thoughts
for coconuts
all my eggs are broken
Jack my Arden
gate my shades
woe my road is spoken
Silk my garden
rose my days
now my prayers awaken

*

בסורְאליזם הצרפתי, המעשה השיתופי תמך במהלך רחב יותר של מיסוס גבולות בין מציאות לדמיון, בין תודעות, ופתיחה של דלתות הלא־מודע הקולקטיבי. בתנועת הביט לעומת זאת, השיתופיות נדמית כמקום שבו ההשראה מתחוללת, כמקום שבו מתקיימות פגישת אמת, חברות, סולידריות, תנועה, הרפתקה, הזיה; ואז הולכים וכותבים על זה שירים וסיפורים, יחד או לבד.

כשהתחלנו, כקהילה רחבה ורופפת של חברים שיש להם עניין בכתיבה יחד, לחפש צורות שיאפשרו לנו לכתוב לא רק בזוגות או בשלשות אלא גם בקבוצה גדולה יותר, מצאנו את עצמנו די בטבעיות עובדים עם טקסטים של תנועת הביט. היה נדמה שיש משהו דומה בסוג החיפוש הקבוצתי שלהם ושלנו, שהוא על אותו קו תפר בין הפוליטי ובין החיים האישיים ובין יצירה ובין אלוהים ובין כל השאר. ובדומה לסורְאליזם, אבל בדרך משכנעת יותר, הביט הציע לנו גם מודל לתרבות־נגד, שהכתיבה היא המדיום המרכזי שדרכו הרעיונות נעים ומגיעים.

יתר על כן, הטקסטים הביטניקיים הם גם טקסטים נוחים מאוד לעבודה קבוצתית. האופי האנטי מינימליסטי שלהם, הנטייה לחזרתיות עם וריאציות ששומרת על מקצב נלהב עד כדי קדחתני,

הופכת אותם לעוגן נוח בעבור הניסיון לקבץ לכדי אחדות אחת קבוצה של מבעים שכל אחד מהם ניגש אל העולם ואל הטקסט באופן קצת אחר. גם היחס הייחודי של הביטניקים אל הזמנמקום החברתי-פוליטי-גאוגרפי שמתוכו הם כתבו – מעוגנים בו אבל גם מתפרעים סביבו ומזנקים ממנו – הוא כר פורה ליצירתיות משותפת בעבור מי שכותבות, כמונו, בזמנמקום אחר: הוא מציע לנו למצוא את הדרכים שלנו לעגן את הטקסט העברי בזמנמקום שלנו, ולהתפרע סביב זה.

להרבה יצירות ביטניקיות, ובפרט שתי היצירות שהדהודיהן מקובצים בשער הזה, משותפת גם העובדה שהשאיפה להכיל ריבוי של קולות המהדהדים זה את זה נמצאת בהן עוד במקור, בין אם אלו כל קולות הדור או כל קולות המפגינים, או כל קולות הים.* ביצירות כאלו, ההדהוד השיתופי – שהרבה קולות שונים מתערבבים בו באופן המילולי ביותר – יכול גם לעגן את הטקסט מחדש וגם להרחיב ולהעמיק אותו, ללכת הלאה ממנו במובנים מסוימים, לגלות בו משאלה סמויה ולהיענות לה.

---

* "ים" היא פואמה שנכתבה על ידי ג'ק קרואק ב־1960. הדהוד-שיתופי של הפואמה נמצא בימים אלה בתהליך עבודה.

אלעד רוזן + שני סלומון + קרן שפי + רוזין בישראל +
סער סקלי + נעם פרתום + גליה תנאי + אבנר מ עמית +
אסף מ תמרי + ינאי פרי + אור יזהר + קרן בן אלטבט +
תהל פרוש

איגרת מהפכנית ארבעים ותשע

הדהוד לדיאן די פרימה

שחררו את רון ארד
שחררו את ג'ונתן פולארד
שחררו את יונתן פולק
שחררו את מעוז צור
שחררו את מיליון וחצי בני האדם הכלואים בעזה
שחררו את כל האסירים הפוליטיים
שחררו את מרואן ברגותי
שחררו את דארין טאטור
שחררו את כל האסירים הפוליטיים
שחררו את מרדכי וענונו
שחררו את יונתן היילו
שחררו את רומן זדורוב
שחררו את כל האסירים הפוליטיים
שחררו את אריק שרון
שחררו את דודו טופז
שחררו את המינוטאור מהלבירינת
שחררו את כל האסירים הפוליטיים
שחררו את כל האסירים הפוליטיים
כל האסירים הם אסירים פוליטיים
כל סטלן אסיר פוליטי
כל אופנובנק אסיר פוליטי
כל ילד כועס שזורק אבן אסיר פוליטי

←

כל זונה, סרסור, רוצת, אסירים פוליטיים
כל פדופיל, דילר, נהג שיכור, פורץ
בונה בנייה לא חוקית, שובת, שובר שביתה, אנס
האלפקות בחוות האלפקות אסירות פוליטיות
התרנגולות בכלובי הסוללה, אסירות פוליטיות
הכלבים ביחידת עוקץ, אסירים פוליטיים
[לאט יותר] העכברים המורעלים על ידי העיריות, חללי מלחמה

כל ילדה בבצפר אסירה פוליטית
כל איש הייטק באופן ספייס שלו אסיר פוליטי
נתן שרנסקי אסיר ציון
כולנו אסירי ציון

כל מורה שיורקים לה על הגב כשהיא כותבת בלוח, אסירה
פוליטית
המשוגעות, מנהלי המחלקות, המתמחים בעיניהם השחורות
מעייפות, משפריצות הבשמים בסופר פארם,
העורכות בדסק החדשות, שאריות השום בכותש השום,
אסירים פוליטיים
הטוקבקיסטים אסירים פוליטיים בתשלום
שוכני הקומות העליונות של מגדלי יו אסירים פוליטיים
הכלבה שכלואה בדירת חדר כל יום העבודה אסירה פוליטית
כל בדואי באירוח בדואי מסורתי אסיר פוליטי
כל השוטרים אסירים פוליטיים
כל עובדי הקבלן אסירים פוליטיים
כל צופי הפורנו אסירים פוליטיים
כל אישה אסירה פוליטית
כל אישה אסירה פוליטית

אתה אסיר פוליטי נעול בגוף קפוץ
את אסירה פוליטית נעולה בתודעה נוקשה
את אסירה פוליטית כבולה אל ההורים שלך
אתה אסיר פוליטי כבול אל עֵבֶרְךָ
שחררי את עצמך
שחררי את עצמך
שחרר את עצמך

אני אסירה פוליטית נעולה בהרגל של כעס
אני אסירה פוליטית נעולה בהרגל של חמדנות
אני אסירה פוליטית נעולה בהרגל של פחד
אני אסירה פוליטית כבולה לבשר
שחררו אותי
שחררו אותי
עזרו לשחרר אותי
לשחרר את עצמכם
עזרו לשחרר אותי
לשחרר את עצמכם
עזרו לשחרר אותי

שחררו את השבות מהשיבה, את הברית מהמילה, את היד מהשם
שחררו את יום השבת לקדשו
שחררו את הר הבית מידינו
שחררו את השנה הבאה מירושלים הבנויה
שחררו את כל הבניינים הנטושים

שחררו את טייבה מנשקה
שחררו את המשפחה מהכבוד
שחררו את תאטרון החופש

←

שחררו את החלומות מהפסיכואנליזה
שחררו את המין מהמגדר
שחררו את השינה מהשעון המעורר
שחררו את המתים מהמצבה
שחררו את לבי שנשבר ותוקן ונשבה
שחררו את הגבר שבי מאימת האישה

שחררו את הקריה מהבור, את המטוסים מפצצות המצרר, את
הטווסים מזונבם, את הפנינה מהצדפה, את העקב מהנעל
שחררו את העצמות מהבריה, את הצלעות מהכלוב, את הלב
מהמפתח, את העין מהארובה, את האגן מהרצפה
שחררו את הגשם מתוך העננים אל בורות המים אל המעילים
המתרככים תחת מטח השמים אל העור שמתחת
שחררו את הרחמים מאלוהים

שחררו את אמי
עזרו לשחרר אותי
שחררו את אבי
עזרו לשחרר אותי
שחררו את אחותי
עזרו לשחרר אותי
שחררו אותם
שחררו את עצמכם
שחררו אותם
שחררו את עצמכם
שחררו את עצמכם
שחררו אותם
שחררו את עצמכם
עזרו לשחרר אותי

לשחרר את עצמכם
עזרו לשחרר אותי
לשחרר את עצמכם
לשחרר אותי
לשחרר אותנו
ל-ר-ק-ו-ד

.....

איגרת מהפכנית 49 פורסמה לראשונה בשנת 1968 בספרה של משוררת הביט האמריקאית דיאן די פרימה. הגרסה המקומית של השיר הודדה ובוצעה לראשונה בקיץ 2011, וטיפה נערכה מאז.

נעם פרתום + אור יזהר + קרן שפי + אלעד רוזן + מרוה
שלו מרום + חגי קלעי + מי טל שרף + ים מעין + גליה
תנאי + אבנר מרים עמית

האו לדור בלי שם – נהמת שירה משותפת

הדהוד לאלן גינסברג

I

ראינו את המוחות של דורנו נמסים מניוון – צבים מוטנטיים
שהוכנסו למיקרוגל של הקיום, הפוכים על גבם, ברגליים
מפפרות, מתפגרים משיעמום ברחובות חד-סטריים, מזגזגים
בנוירוזה מאניה דפרסיבית מצד אחד של היקום למשנהו,
מחפשים סידור לעצבים רופפים

טריפסטרים מלאכיים נשרפים למען החיבור השמימי הקדום
של הדינאמו הכוכבי בלילה ממופן, ששרו בקולי קולות
מהמרפסת, נפלו מאוטובוסים, צללו בירקון המטונף, התנפלו
על עובדים זרים, התפרקו בכי באמצע הרחוב, רקדו על
בקבוקי בירה שבורים יחפים על אלבומים נוסטלגיים של
פרדי מרקורי, גמרו את הערק והקיאו מייבבים לתוך שירותים
מלוכלכים בדרך, גניחות באוזניהם והרעם הפביר של משאיות
הזבל

שישבו ועישנו בחשכה העל-טבעית של דירות-קרות נוטפות
מים, עניים, בלויי סחבות, חלולי-עין ומסטולים צפים מעבר
לפסגות הערים, מהרהרים במוזיקת אינדי, שהם מומחים
בעלי שם עולמי לארט-האוס-קאובוי-טכנו-סאבסוני-
סמוקי-אלקטרוני-אירוני מיכהטרוני-איקוני-היפר ראליסטי-
סופרקליפרג'יליסטי-קלאסי-אובר-מודרני-פרימיטיבי – בקטע
אחר

שהביאו לחבריהם מים, סמים, מרק בעת מצור ולא ביקשו דבר בחזרה, שצללו מתחת לאוטובוס כדי להציל חצי סנדוויץ' מפוקה, שעמדו ובישלו חיות רקובות חזה שוק לבבות זנב-שור-חמין-בשישי קבב בפיתה, חולמים על הממלכה הצמחית הטהורה. שמשתעלים דם לתוך ידיהם עומדים על מפלצת פיגומים מתרוממת בתוך קרביה של תחנת הכוח, כשמסביבם מהגרים מזוהמים וחצי מטורפים מעבודה קשה ואלכוהול זול, שעובדים במשמרות של 24 שעות רצוף והחומרים שם ממסים לך את סוליות הנעליים

שמורחים שנאה על לחם כפרי, שמתחבאים בחדר שטיפת הכלים ותולשים שערות ערווה כדי לשים בסלט היווני. שגונבים מזלגות ודבש ובירה מהמחסן, שמאוננים בשירותים של המרכז המסחרי הפרברי של העבודה הראשונה שלהם, שאומרים "ביפר שלום במה אפשר לעזור" בפעם המאה אלף ויושבים זקוף כדי שאפשר יהיה לשמוע את החיוך מתחת לפלורוצנט הקפוא. שפרצו לבצפר והשתינו בבצפר וגנבו מבחנים מבצפר רק כדי לחזור בבגרותם ולעבוד כמורים אוהבי אדם ובוכים בהפסקות

שבילו את מיטב שנותיהם תחת חסות השמים והכוכבים במדבר או קבורים במעבדות תת-קרקעיות תת-הכרתיות מאוננים בעזרת רועות רובוטיות שתי נקישות ימינה בציר איקס מעלה ומטה בנד וגמרו שורות קוד על המקלדת נוסעים בכביש 40 לא מבדילים בין חול למים לטיט לאספלט

שחלמו חופש אבל בחרו דיכוי, ועוד העזו להתבלבל ולקונן על הבירה כאילו הייתה מים, ועל הסמים כאילו היו אוויר ועל הסקס כאילו היה משפחה ועל ההשראה כאילו הייתה אמת ←

שישבו על הגג בלילה ביחד וניסו לנחש מה יהיה פה בעוד שלוש שנים שנה, ולא הצליחו לדמיין שום דבר, חוץ מהפנטזיות הישנות על מהפכה או קטסטרופה וגם אז בעצם שום דבר... שנסעו לבילעין שבוע אחר שבוע כדי ללכת קדימה בשביל לחטוף את הגז בפרצוף ולברוח אחורה עם הבצל על האף, הלך חזור במשך שעה וחצי, במשך שנים

שגדלו בארבע כנפות הארץ והתכנסו משם אל עיר־המקלט ומתפזרים חזרה כל שבוע, מותירים מאחוריהם פסים חגיגיים של חניה פנויה אל ארוחות השישי, שם אבותיהם מצטטים להם בצעקות את נחום ברנע מעיתון הסופשבוע, ואמותיהם אומרות שגם הן חשבו ככה פעם אבל התבגרו והבינו שדברים הם יותר מורכבים

שיש להם ציפורן חודרנית והם מתעניינים בה כמו בשאלות של צדק

שעשו טירונות 02 עם נכים ועבריינים מועדים ואז במחנה 80 הנטוש הקיאו ושלשלו ב'ז דו'צ לתוך ועל מכנסי הדקרן מאחורי השירותים הנעולים

שעובדים בהרצוג פוקס נאמן או בבית המשפט העליון או באגודה לזכויות האזרח שחושבים שהם נקיים אחרי המקלחת ומוציאים את השערות מהמסננת של האמבטיה ששונאים כשלא יוצא להם גוש של קקי קשה אלא רך ושנשאר קצת בפנים ואוהבים שיוצא להם גוש קקי קשה שבכלל לא צריך לנגב אחריו ומספרים על זה וכותבים על זה שירים, שכותבים שירים אחרי אושוויץ שחושבים שיש הבדל בין הדברים שחושבים שאסור לדבר על קקי באושוויץ שאסור לדבר על

כיבוש שמותר לדבר על כיבוש אבל לא באותה פסקה עם
אשוויץ שאסור לדבר על זיונים אחרי שמדברים על אושוויץ
שאסור לספר

שבוכים כשכואב להם שיודעים שכואב להם שמרגישים את
הכאב שלהם שהולכים עם עיניים אדומות באוניברסיטאות
ואומרים שכואב להם או שנשארים בבית ובוכים כי כואב
להם וקמים בערב ומזמינים טייק אוויי מהג'רף כי כואב להם
ואוכלים פחזניות עם גלידת וניל ועם רוטב שוקולד כי כואב
להם

שנוגסים בתרופות ללא מרשם שלהם כמו היו כדורי גומי
לעיסה צבעוניים

שנהיים עצובים כשיש שרפה שחושבים שעץ זה משהו שאמור
להיות קבוע ושנאשים – רגילים למות

שהולכים יחפים בתוך הנעליים של עצמם

שכואב להם על נכים על הומואים על זונות על נשים על
עצים על ג'וליאנו מר על היהודים על הגרמנים על הפולנים
שמספרים בדיחות בברלין שכותבים סימפוניות שישנים על
הספה בסלון שלהם ועוברים למיטה באמצע הלילה ויש להם
הנג אובר בבוקר אז הם שותים מים מהברז. שלא נבדקים
לאיידס שמפחדים מאיידס שמפחדים מסרטן שצריכים
שיטפלו בהם שנבדקים שלא לוקחים את התוצאות שלא
יודעים אם יש להם איידס שיודעים שאין להם איידס שנהנים
לא לדעת אם יש להם איידס שמספרים לכולם שכנראה אין
להם איידס שמדגישים את הכנראה ←

שחושבים שמישהו יודע על מה הם מדברים שחושבים
שמישהו יודע מה זה איידס שחושבים שזה מגניב להזדיין
בלי קונדום בברלין עם נשאים שרוצים לחיות שרוצים
למות שמפנטזים. ששכבו עם כולם ונשארו חברים של כולם
ושותפים של כולם, שעורכים מסיבות שבהן אוסף הקשרים
בין הרוקדים מסובך כמו רשת נוירונים או גלקסיות, אז פשוט
צוחקים על זה קצת ומניחים לזה בלב כמעט שלם

שהתחזו ללסביות סאדו מזוכיסטיות בחדרי צ'אט פרה-
היסטוריים והזדיינו וירטואלית עם מיליון נשים לפני שנגעו
באישה אחת, שזיכרונותיהם היפים ביותר הם של מרחבים
מפוקסלים

שמתרגשים מאייקונים ושהאמוטיקון הלא נכון בזמן הלא נכון
שובר את לבם, שרבו, התפיסו והזדיינו בחמש שורות של
צ'אט. שמוזיקת הרקע של סוניק דה הדג'הוג לסגה מאסטר-
סיסטם נוגעת להם בלב יותר מהתשיעית האלוהית

שהעולם ה"אמתי" נראה להם זר ומוזר אחרי לילות מטורפים
של משחקי רשת, אוכלים ג'חנון טייקאוויי על שטיחים מקיר
לקיר במשרדי הייטק שוממים כשבחוץ האור הראשון הוא
סמל של ייאוש

שאצבעותיהם יורות ריפרש בצרורות בהמתנה לנוטיפיקיישן
חדש בפייס שעושים לייק ולייק על הלייק על הלייק על
הלייק, יוצאים החוצה לאכול סביח ומתרגשים מהאופן שבו
אפי מפזר שכבות מדויקות של אלוהות בפיתה

שהתעוררו עם שחר ותקעו זה לזה אצבע ברקטום ואצבע בכוס – דבוקי עפעפיים, תחת ערפל שינה כבד ונמוך שמילא את האוויר נסורת סמיכה של עץ – התעוררו ותקעו זה לזה אצבע ברקטום ואצבע בכוס להשקיט את ההאו האו האו הבוכה הצועק, להשקיט כמו מוצץ – ולקלקו שפתיים בתינוקיות – ילדים חשופי ישבן, יונים לבנות כנף משכשכות בקערות חלב ודגנים מסוכרים עד הלילה. איברי המין נפערים כמו פלחי בננה ומנהרות מרציפן רך בתוך אוקיינוסים של חלב, וכל הזמן מוזיקת ראגי שמימית נוסכת להם טיפות גשם של שמן קיק טהור על האוזניים – איי וואנה גיב יו סאם לאבן, אורי דיי אנד אורי נייט, איי וואנה גיב יו סאם גוד גוד לאבן כי אנחנו בחיים, אנחנו בחיים לעזאזל! טוב לנו, לעזאזל, ומותר לנו לעזאזל – זהו

II

איזה ספינקס מבטון ואלומיניום פתח להם את הראש ואכל להם את המוח ואת הדמיון?

מולך! בדידות! טינופת! כיעור! מאפרות וצ'קים חוזרים! ילדים צורחים מתחת למדרגות! נערים בוכים בצבא! זקנים מייפכים בפארקים!

מולך! מולך! מולך! מולך! מולך! מולך! מולך! מולך! מולך!

מולך שאצבעותיו הן עשר צבאות! מולך שעניו אלף חלונות עיוורים!

מולך שבניניו חולמים ומקרקים בערפל! מולך שאנטנות מכתרות את עירו!

←

מולך שנשמתו היא חשמל ובנקים! מולך שקולו הוא צופר של
משאית!

מולך! מולך! דירות רובוטיות! תעשיות שטניות! פאלוס
מתכתי! נקניק משומר! פצצות מפלצתיות!

מולך שהוא נחש צפע, שחר אדום, אלמנת קש ונוהל שכן!
מולך שהוא נעלי עקב והלבנת רקטום וקולה זירו!

מולך פּרָפְנָאן, זיפרקסה, מְלִרִיל, מולך פרוזק, ג'ילקס, דפִּירֵל,
רמוטיב, מולך ליתיום מולך ואליום!

מולך שהוא מבסוטון ומיסטר נייס גאי וכל התחליפים
הרעילים של הקנאביס הזקן והטוב!

מולך מוות לאוהבים! מולך אדון הדמעות! מולך אדון הטפסים
בשפה לא מובנת! מולך שחצרו בנויה ממחסומים ומְנִיּוֹת,
מולך שיני זהב, מולך כדורי גומי, מולך גופות של ילדים, מולך
גופות מבוגרים שהיו ילדים

מולך שמעסיק טוקבקיסטים בתשלום, מקורבים בכירים,
מפקדי חטיבות, אגף מודיעין, בלשים פרטיים!

מולך אדונם של עבדי הקבלן, של פועלים שבונים ת'חומה
שגוזלת את אדמתם, של עבדי ההייטק באופן־ספייס שלהם!
אני עובדת את המולך, אתן עובדות את המולך, אנחנו
מקריבות מסים למולך, משתינות בעמידה שורות ארוכות
במחסומים של המולך!

מולך! מולך! חפור באדמה, נטוע בבטון, צומח לגובה עשרים
ושבע קומות, הם שוברים את הגב להרים אותו לשמים!
מזרקים בידיהם, כדורים קטנים בקופסאות פלסטיק! בצד
השני צופים בחלוקים לבנים, מטומטמים מרצון נלוז, מולך!
איך אלכסנדרה צורחת במחלקה הסגורה

מולך שהוא דלתות נעולות! מולך שהוא חלונות בניינים
פקוחים אל חצר בה מישהי צועקת ואיש לא יוצא! מולך
שהוא מסדרונות שירות ארוכים וצרים מוארי פלורסנטים
בתחתיות הקניונים! מולך שהוא כל חדרי ההמתנה השקטים
שבעולם! מולך שהוא בתים הרוסים שמבפים את בעליהם!
מולך כלב מתרוצץ פצוע נטוש על שולי איילון!

מולך שהוא כל הלא-ים שלא הצליחו להיאמר וכל אלו
שנאמרו ולא הקשיבו להם! מולך שהוא כל האת כבר פה אז
תזרמי, כל האל תהיי כבדה, כל המה את משחקת אותה, כל
האני מכיר אתכן אני יודע שככה אתן אוהבות את זה, כל
הזונה! כלבה! מוצצת! מזדיינת! שרמוטה! נותנת! דפקתי
אותה! זיינתי את האמאימא שלה! הבאתי בה! הראיתי לה מה
זה! מולך שהוא רגע הפחד כשמישהו נחמד אלייך ברחוב

מולך שחורט את שמו בבשר המדמם, משכיח את שמותינו,
מוכר אותנו לזנות. דראג דילר מזוין של חלומות פס ייצור
משובטים, מייאשים, אנחנו זוחלות על הרצפה לקבל מידי עו
קצת עוד קצת עוד קצת,

תן לנו עוד קצת מהקיום המוגבל החולה האווילי, תן לנו עוד
קצת מהמופר־המופר הזה: כסף, תעודות, מס הכנסה, חרדות
אינסטנט בשקית, תרופות אינסטנט בשקית, שנאה שקטה
תהומית, מרירות, רובים בקניונים, מדים, דוחף לנו בכוח ידיים ←

מולך שהוא שמלת החג שאסור לכלך, מולך שהוא כשתגדלי
תביני, מולך שהוא השעון שלא זו בעשר דקות לפני הצלצול,
מולך שהוא הפחד ללכת לבצפר, מולך שהוא הפחד לחזור
הביתה, מולך שהוא יום ראשון בבוקר

מולך שהוא פרצי שיעול ארוכים לבד במיטה!

מולך שהוא להודקן בלי פנסיה!

מולך שהוא להודקן לבד!

מולך שבוֹ אנו יושבים לבד! מולך שבתוכו אנו חולמים
מלאכים! להשתגע במולך! למצוץ את הזין במולך! חסרי
אהבה במולך! מולך שחדר לנפשנו עוד לפני שנולדנו! מולך
שאנו נוטשים!

להתעורר במולך! אורות נוזלים מהשמים! סוליות הנעליים
הנוצצות מברזל חלוד שחיית המתכת נהמה וגררה מתחתיהן
כל הלילה, סוליות חיית המתכת התמוססו לזפת, לזיפט, לחור
שחור ושוקע שאפשר עכשיו לדלג מעליו הלאה בהרמת רגל
אחת

אנחנו חופשיים! כפות הרגליים משוחררות מכבלי הקלו-
קלאס־קלאן, מהרפש ההיטלראי המיוזע שדבק אליהן,
משלשלאות הקיא, הטינופת, ממשמרות הצניעות בחוצות,
מכופתי האיברים במרתפים, מזיונים משפיטים ומנכסים של
בהמות הפורנו

כפות הרגליים נחות עירומות ובטוחות על בטן האדמה
הלחה והבלתי משויכת של העולם עכשיו, כפות הרגליים
שלנו מתנפחות ומנביטות כנפיים פרפריות קטנות כמו
המוןהמוןהמון זיפים אולטראסגולים ואנו מרחפים אלעל
לעזאזל, נישאים על צפלין מזכוכית בכוח המדחפי הנוסק של
פּרופּלוּרִי הלהיות בחיים הלהיות בחיים אנו בחיים!

והנה אנחנו אחד בתוך השני אחד בתוך השני אחד בתוך השני
לעזאזל, קדושים ומוגנים לעזאזל

אחד בתוך השני לעזאזל אחרי מסדרון החושך האינסופי
המפוקסל הזה של הקלקות עכבר וריפרשים וריסטארטים
והאנטר והסייב והסייב אלט שיפט דליט קונטרול קונטרול
קונטרול

הנה אנחנו כוח גדול קמים כאיש אחד וממוטטים את כל
מגדלי השן, יקום שלם של ספאם נמחה כמו סחלה דק של
קצף וקורס לעפר. הנה אנחנו קדושים, טהורים, צדיקים,
מתוקים, הנה אנחנו סופסוף אחד בתוך השני אחרי מסדרון
החושך הזה שבו כל אחד אונן בדד מאחורי מסך הלפטופ
הפרטי שלו והצליח לגעת רק בעצמו

←

הערת שוליים להאו

קדוש! קדוש! קדוש! קדושה! קדושה! קדוש! קדוש! קדושה! קדושה!
קדושה! קדוש! קדוש! קדושה! קדושה! קדוש! קדוש!

העולם קדוש! הנפש קדושה! העור קדוש! האף קדוש! הלשון
והזין והיד והתחת קדושים!

הכול קדוש! כולם קדושים! כל מקום קדוש! כל יום הוא
בנצח! כל אדם הוא מלאך!

ההומלס קדוש כמו השרפים! המשוגע קדוש כמו שאַת, נפשי,
קדושה!

המקלדת קדושה השיר קדוש הצליל קדוש השומעים קדושים
האקסטזה קדושה!

אלן קדוש! אלעד קדוש! אור קדוש! קרן קדושה! ים קדושה!
חגי קדוש! מיטל קדושה! גליה קדושה! מרֶוּה קדושה!

קדושים יוגה וולך ודוד עתידן! אלי ואורית! עלמי וקובי!
קדוש אבי בקברו!

קדושים הפלאחים המגורשים! קדושים הבולבולים של
החלוצים בביצות!

קדוש המנגו! קדוש האבוקדו! קדוש הסיטאר הבוער! קדושה
מהפכת הספוקן! קדושות הלהקות מריחואנה היפסטרים שלום
פסיכדליה ותופים!

שער חמישי

אותיות

להבדיל מכתובה דו־כותבית בסגנון חופשי,

ולהבדיל מז'אנרים שאימצנו או הדהדנו, "אותיות" הוא ז'אנר שהמצאנו, וזו האפשרות שהיינו רוצים לסיים אתה: האפשרות להמציא צורות שמתאימות לכן, דרך ההשראה מצורות קיימות. "אותיות" שהמצאנו הולך ככה: כל אחת בתורה כותבת אות או שתיים איפשהו במרחבי הדף (אפשר להחליט מראש על אזור שבו כותבים, מספר שורות מסוים וכדומה, ואפשר לא). האות החדשה יכולה להתמקם באזור ריק של הדף, או להצטרף לפני/אחרי אותיות שנכתבו קודם, עד שהאותיות הופכות למילה והמילים לשורה והשורות לשיר. כשיש הרגשה שהשיר מתקרב לסיום מומלץ להרפות מהחוקים הרופפים-ממילא, ולשוחח יחד (עדיף להציע, פחות לשכנע) על מנת להשלים את השיר מתוך הסכמה והרמוניה. זו דינמיקה דומה לזו של משחק הלוח היפני "גו", שגם הוא מתחיל עם מרחב ריק שהולך ומתמלא במהלך המשחק, כשכל שחקנית בתורה מוסיפה אבן איפשהו על הלוח, ועל ידי כך מסכלת חלק מהאפשרויות שנפתחו במהלכים הקודמים ופותחת אפשרויות חדשות למהלכים הבאים. ואכן, המהלך של שני המשחקים נוטה להיות דומה: בשלבי הפתיחה, לאותיות/אבנים הראשונות באזור הריק יש אפקט דרסטי אבל מאוד פתוח לפרשנויות; בהמשך, כשעוד אבנים/אותיות נוספות באותו אזור ומתוך יחס אל הראשונות, מסתמנות במרחב צורות יציבות יותר; ובסיום, לאחר שהאפשרויות הדרמטיות מוצו, מגיע שלב של סגירה – המילוי של החללים האחרונים שחותם את המשמעויות הסופיות במקומן. במשחק הגו המשתתפות הן מתחרות: כל אחת מהן מנסה לכבוש כמה שיותר מהלוח, ולצורך כך היא מסכלת את המהלכים של האחרת. ב"אותיות", להבדיל, אין תחרות, ולסכל מהלכים של האחרת זה לא מטרה. אבל זה בכל זאת קורה תמיד, כי כל אחת רואה אפשרויות מסוימות ועיוורת לאחרות; זה היבט הכרחי של המשחק. היבט משלים הוא שכל אחת פותחת כיוונים שהשנייה לא חשבה עליהם ושנותנים לה רעיונות שלא היו לראשונה. לכן "אותיות" הוא סגנון כתיבה דיאלוגי מטבעו, כמו שהגו והשחמט הם מטבעם משחקים לצמד (אם כי לפעמים מעניין להרשות לנפש שלך להתפצל באופן זמני ולשחק את שני התפקידים).

על הציר שבין צורות כתיבה שיתופיות שבהן התרומה של כל משתתפת נותרת נפרדת לבין צורות שבהן היצירה הסופית בוקעת מתוך התערבות גמורה של הקולות, אותיות קרוב לקצה השני. סוג של תרגיל בהיאחזות ובשחרור: שחרור הרעיונות שלך על השיר לטובת הרעיונות של השיר על עצמו.

לבסוף, אפשר להסתכל על "אותיות" גם כעל תרגיל בקשב-שירי ספונטני. "אותיות" מייצר קשב כזה אצל המשתתפות, גם אם הן לא מנסות במודע להגיע אליו. זאת משום שהוא מפנה את אור התוף לחומריות של האותיות, של המצלולים; וכי הוא מסכל חשיבה נרטיבית ומעודד קישורים אסוציאטיביים לא טריוויאליים; ובעיקר כי השיר יוצא בהכרח מאוד דחוס – כל מילה דחוסה באפשרויות של כל המילים שהיא הייתה יכולה להתפתח אליהן באיזשהו רגע ובסוף הלכה לכיוון אחר. כל אות תמימה המונחת על הדף, יש בכוחה לשנות באופן מהותי את השיר. כך למשל צמד האותיות "אב", נניח, שהונחו בתחילת השיר במרכז השורה החמישית, וסביבן נבנה הרבה מהלא-מודע-הקולקטיבי של השיר המתרקם (חודש אב, אבאלה, אָבֵל, אבֵק, כאב, אבדון), יכולות להפוך פתאום ל"אבוקדו", ולטרוף את כל הסלט!

נעם פרתום + אבנר מרים עמית

צָפוּ: הָעֵינַן הִיא בּוֹלְעָן

מִדְּבָרֵי

נוֹשֵׁם.

מִתִּישָׁהּוּ אוֹלֵי אֶתְרַגְל

לְרַחֵב שְׁלוֹתֶהּ

וְאֶפְרֵשׁ פָּרַח

וְעוֹגֵב וּמְלָה

לְכַבֹּדָהּ

קרן שפי + מיכל גולדשטיין

מִלְכִי מַה צּוֹפֵן שְׂמֶךְ?
נִבְרָאתָ נוֹשֵׁם וְנִשְׁבֵּר
מַעֲלִים טוֹבֶתְךָ
אֵשׁ מַעֲגָלֵי זֶהָב
לְאַחֵי פָּרָא
כְּמוֹתֵי
נִמְשָׁךְ בְּגַב פְּנִינָה
תְּהִיָּה זָבָה דְרָךְ חֶשֶׁךְ

הדס גלעד + קרן בן אלטבט

יש לב
מְעֵרָה כְּבוֹר
הַסִּירִי גוֹף
אַחֲרֵי.

שָׁמַשׁ גָּשִׁי לְקַבֵּל
אֶת הַמָּחֹר.
מִי עַר אֵלַי?

נעם עמית + הדס גלעד

אוֹרֵה מְדוּד
לֵיד יְרוּן קָם
מֵילֵא בְצוּף
שׁוּעֵט שְׁלוֹ.

אִמְרֵי דְבָרִים שֶׁל עֲרוֹת
וְהָיָה וְיִהְיֶה
שׁוּב

אבנר מרים עמית + גד קולר

תּוֹדָה לְנֶהָר עַל
שָׁכַל יוֹם אָנִי
מוֹבְכָת
גּוֹלָה
נוֹשְׁמַת מַיִם

אסנת ויילר + טליה ואקנין + אופיר כץ

פְּחָדֵי הָאֵם מְדַבְּרִים
נֹהָמִים, חַיִּים בְּךָ

תִּצַּא בַת קוֹל
נְשִׁיקָה תִתֵּן לְךָ

אבנר מרים עמית + אסנת ויילר

על
לבי
חתום
קז

אבנר מרים עמית + ענת לוין

תְּבָרֹךְ:
צֵעַר הַמַּיִם
וּשְׂאֵלָה עֵבָה

אורי בארי + קרן שפי

תֹּאדִירָךְ שְׁחַר לְאֱלִים
אֶפְשֶׁר לְנַבֵּא
שְׁחַר גְּנוּז בְּכַתְּלֵי הַבַּיִת הַחֶרֶב
לְפָנִים מִשְׁרָשֵׁי הָעֶצֶב
זֶה מִמְּשִׁי(ך)
כְּרִיחַ, סוּדֵי כְּמוֹ הַרְגָּשָׁת שְׁלֶכֶת.

תֹּאדִירָךְ שְׁחַר לְאֱלִהִים
אֶפְשֶׁר לְנַבֵּא
שְׁחַר גְּנוּז
לְפָנִים מִשְׁמֶשׁ

תֹּאדִירָךְ שְׁחַר לְאֱלִים
אֶפְשֶׁר לְנַבֵּא
שְׁחַר גְּנוּז, בְּכִי
לְפָנִים מִשְׁרָשֵׁי הָעֵינַיִם

תֹּאדִירָךְ שְׁחַר לְאֱלִים
אֶפְשֶׁר לְנַבֵּא
שְׁחַר גְּנוּז בְּכַתְּלֵי בֵּיתֶם הַחֶרֶב
לְפָנִים מִשְׁרָשֵׁי הָעֵץ
שְׂמֵמָה
דְּמָמָה

שְׁחַר גְּנוּז בְּכַתְּלֵי הַבַּיִת הַחֶרֶב
לְפָנִים מִשְׁרָשֵׁי הָעֶצֶב
זֶה מִמְּשִׁיךְ

זֶה מְּוֹשִׁי
כְּרִית יִסְמִין

זֶה מְּוֹשִׁי
כְּרִית, סוּדֵי כְּמוֹ
מִים

.....

הבית הראשון הוא השיר הסופי כפי שנכתב אות־אות, ושאר הבתים הם עקבות של אפשרויות שלא מומשו, שבילים שלא הלכנו בהם. ברגעים שונים תוך כדי הכתיבה יחד רשמתי לעצמי בצד את הכיוון שדמיינתי או רציתי או שיערתי באותו רגע שאליו השיר ימשיך. בסוף שרשרנו את כל האפשרויות האלו לפי הסדר שבו הן נכתבו.

עדי קיסר + יונתן קונדה

בְּקֶר, מִשְׁגֵּל תַּת־יָמִי
בְּלִי שְׂתָרָה, הַחֲלוּם
מֵת כְּשֶׁהֵם זֹכְרִים לְשׁוֹטֵט
בְּאוֹר, פֶּעַם
הַתְּחַבָּאוּ בְּדָרוֹם. עֲכָשׁוּ
אֶתְךָ

קרן בן אלטבט + נעם פרתום

צָרִיךְ מַעֲגֵן בֵּין נְשִׁיקוֹת.
זֶה קָל לְמֹשׁ כָּל עוֹד
נִזְכָּר לְנֶשֶׁם. אִז מָה אִם יֵשׁ
אֵי שָׁם
גְּמֻגּוּם

קרן בן אלטבט + אבנר מרים עמית

.1

אָח

בְּרַח

שֶׁן

בְּחִיק

צַדִּיק

.2

אוֹלִי

עֲצַב חַי

אוֹלִי

צָמָא

גְּדוֹל

.3

חִפְּשׁ בָּא

אֲגַם עֵמֶק

בְּלִי סוֹד

אמיר מנשהוף + שירה חרש

תְּרוּם תְּנָתַן
לְרֵשִׁי הָאוֹר
נְיוֹ-הָאוֹל-אוֹת-אוֹת
סְלִסְלוֹת אָבוֹא סְלוֹנָה
וּפְתַח לְעֵין
וְשַׁעַר לְחֵבֵר

אבישי חורי + יואב גולדשטיין

אבל רק מעבר לארץ
נשמעת צלול
והמפזר נאגד:
גדות תיל
עתה נושמות.

ענבר ינפוש אלגזי + רוני רוז + עדי קיסר + דינה עאזם +
נמרוד אברון + ישראל דדון + אבנר מרים עמית +
אלכס קון + יונתן קונדה

יְדֵי בְּשִׁיר

נִפְרְדוּ.

ה' נְרִי, אָנָּה אַחֲזוּ דְלִי־דְבַשֶּׁת

כְּשֶׁנָּבֹא בְּעֵבְרִית. כְּשֶׁנִּרְדֶּף

נִרְדֶּ אֶת הַיָּם לְמַעֲמָקִים

על מות המחבר ותחיית המחברים

הקדמה מאת עזרא אליוט עזרא

המשכתי את השירים ששמרת במגירה, ושתכננת לשרוף
בבוקר. סלח לי, הם היו לי טעימים, כה מוזרים וכה חמים.⁰

עשרת הדוברות, או תוכן העניינים

- I אנו מצויים בלשונ־ים קדמית של העידן – אדְמְלה, חוּמְלה.
נקטפנו מהעץ.
- II אנו לא יכולים לשכב עם כולם. אנו יכולים לכתוב עם כולם.
- III תן למילים לעשות בכ טבע ותמונה אשר בשמים ואשר בארץ
מתחת ואשר במים מתחת לארץ.
- IV אתם, העומדים במפתן – כתבו אתנו. נבכה יחד.
- V לכל פרי פריחה שונה, לכל ילד תחביר פנימי, שימו בדואר
מה כתבתם מתוך שינה.
- VI לא תרצח אב.
- VII לא תנאף עם פרוזה.
- VIII לא תגנוב כי אין מה לגנוב. הכול של כולם. מגירות העולם
התאחדו!
- IX לא תענה כששוטר קורא לך 'היי אתה'.
- X לא תחמוד בִּי'ת רעך, לא תחמוד גימ"ל רעך, וד' וכ' ופ'
ות' וכל אשר לרעך. רעך עלא כיפאק.

⁰ הפואמה הגדולה של טי אס אליוט, 'ארץ הישימון', נפתחת
בהקדשה לעזרא פאונד (il miglior fabbro). מסתבר שהמקום
שלקח פאונד ביצירה היה גדול ועמוק בהרבה מעריכה גרידא;
פאונד חתך חלקים נרחבים מהשיר, שינה אחרים, ואף הוסיף
קטעים חדשים משלו. אליוט, מצדו, היה מודע מאוד לתלות
היצירה שלו באחרים, ולקח חלק בקבוצות יצירה רבות לאורך חייו.

ואכן, שיתופי פעולה ספרותיים קיימים וכמעט מובנים מאליהם. עם זאת, לאורך ההיסטוריה קמו קבוצות שלקחו את השיתוף ואת ריבוי הקולות צעד אחד קדימה: כפרקטיקה מכוננת. בין הדוגמאות המשמעותיות ניתן למנות את הרנגה היפנית ואת הסוראליזם הצרפתי. לא אזכיר את הוועדה המכונה 'שייקספיר' ואת המקהלה המכונה 'הומרוס'.

i שירה משותפת מאפשרת לצמדים, קבוצות ומעגלים, להגיע למרחבים פואטיים-חברתיים שמחוץ להישג ידה של הפתיבה היחידאית. נראה שמדובר בתופעה על-זמנית, שהתקיימה תמיד לצד הכתיבה היחידאית, אשר גם היא מושתתת על אותה איכות דיאלוגית שקיימת בכל יצירה של האדם. שתי הגישות הללו אינן סותרות זו את זו, כי אם משלימות:

המיתוס בדבר המחבר היחיד הגאון שכותב בהשראה אלוהית לא נעלם, הוא רק פוֹרַק לגורמיו: ההשראה אכן אלוהית היא והמחבר עודנו מחבר; ההשראה מגיעה משותפיו האלוהיים (הנושמים, הצומחים, הדוממים), ואילו פעולתו היא שילוב-ערבול-מחדש של הטקסטים (במובנם הרחב) שספג במהלך חייו; ואולי מכאן המילה 'מחבר', והרי הוא מחבר.

בימינו המרושתים עד בלי די, השיתוף בתכנים הפך לפרקטיקה יומיומית בעבור רבים, והטכנולוגיה מאפשרת גישור מעל מגבלות מיקום, שפה וידע (ויקיפדיה, פייסבוק, גוגל-דוק וכו'). זאת במקביל לכוחות כלכליים ולאומיים שחרתו על דגלם את האינדיבידואליזם וההפרדה, בהתאמה. אין בכך לרמוז כי השירה המשותפת נולדה זה עתה, אלא להצביע על ההקשר הספציפי שבו המאמר נכתב, בעברית: מתוך ימים שקוראים למימוש המפנה הצורני,

ii להתרחבות. שירה משותפת היא מפגש, אהבה, אירוח הדדי בנשמות. כלי לאיחוד וכלי לפירוק (שסופו – הזדככות). צורת תקשורת ומגע. המיטה שבה כותבים היא הצורה: המנגנון השירי-חברתי שתפקידו להכיל את ריבוי הקולות ולעודד את המתמזגותם, או לחלופין להבליט את שניוּתם. לכל התאגדות-לשם-כתיבה קיימת צורה מכוננת, כמו

שלכל שיר 'יחידאי' יש צורה מכוננת. ניתן להתייחס לכך כאל שפה/מגבלה-משותפת, המוסכמת על סך הכותבים, ומאפשרת רובד של אחדות צורנית, בתוך הריבוי. לעתים מדובר בצורה מסורתית שבה משתמשים, לעתים עצם הסיטואציה השירית מייצרת פרקטיקה חדשה, ולעתים הצורה היא פשוט 'העדר צורה', כמו לשכב במים.

iii האחד בקבוצה, משוחרר מעול היצירה היחידאית, סופג את סביבתו וכותב את המילים שעולות בו בתגובה: לכתוב כמו שאחד יכול, לא כדי להיות טוב יותר מהאחרים, אלא כדי לתרום לשכלול טקסט שתפקידו אינו לייצג אותי ולא את האחרים; להתקדם לא־חמוש לאורך הנייר, לאבד את העצמי בפעולת הכתיבה; להיות אף אחד ואחד באותו הזמן. להיעשות רבים.

iv זהו מפעל אינקלוסיבי מטבעו, ריבוי הקולות והתחבירים פותח מרחב הכלה של אושר וסבל. הנוכחות השירית של האחר מאפשרת לי לשקוע במילותיו, להשתנות מולו או אליו, להתקרב ולהתרחק. מעבר לאיכות התראפויטית (או תראפואטית) של כתיבה כזו, הפותחת דלתות תודעה ומנפה מחסומי ביקורת, הערך הספרותי טמון בעצם הפער שבין הקולות השונים, במתח שנוצר על רוחב היריעה הנפרשת. זהו אחד המפתחות החזקים לקריאה של שירה משותפת.

האינקלוסיביות מתבטאת גם בקריאה, בתהליך יצירת המשמעות מהטקסט, כולם נמענים ומחברים באותו הזמן: משחק תפקידים כפול – לקרוא ולהגיב, תמיד להגיב (אבל מה עם השתיקה?).

v החיפוש אחר התחביר הפנימי מאפיין משוררים רבים. אך גם אותו תחביר פנימי נתון להשפעות חיצוניות ומשתנה כל העת. האימון בפואטיקה השיתופית ובכתיבה עם אחרים מגביר את הנגישות גם לדיאלוג הפנימי, באופן שתהליך היצירה (גם אם הוא מתבצע לבד) יכול להפוך לשיחה חסרת עכבות בין אדם לעצמו.

vi חרדת ההשפעה היא סיפור עצוב. מי אני אם לא הספרים שקראתי, האנשים שפעמתי, הפרחים שהרחתי, ההרים שבהם צעדתי. משוררים חיים ומתים הם חבריי כולם. מכולם למדתי

ואת כולם אני כותב (יש שיותר, יש שפחות). ברגע שאפסיק להיות מושפע מסביבתי, נראה שכבר לא אהיה. הפרקטיקה הרווחת בעולם השירה, של דריכה-אלימה על משוררי עבר ומשוררי הווה למטרות העלאת הקרן, אינה רלוונטית לעולם השירה המשותפת, אשר מתקיים בדיוק על הקשר שבין כתיבה אחת לאחרת והופך את המתח ביניהן לְמְנוּעֵ-יְצִירָה רב-כוננת. פרוזה זה טוב (תנאף, תנאף). מאמרו המיתי של מיכאיל בחטין על אודות 'הרב-דיבוריות ברומן' נוגע בדיוק באיכות זו של הכתיבה הפרוזאית, המשלבת לשונות ותחבירים רבים, כציטוטים של דמויות שונות, או כחדירה של דיבורים והשפעות זרות אל תוך לשונו של המחבר. בחטין, שחקר לעומק את אמנות הדיאלוג ואת הופעותיה השונות בספרות ובחיים ("איני יכול לעשות בלי האחר; איני יכול להפוך לעצמי בלי האחר; עליי למצוא את עצמי באחר, למצוא את האחר בי"), מתאר את הרב-דיבוריות כתכונה אידיאלית של הרומן כו'אנר חברתי ואף מעמדי-פוליטי במובהק. השירה כפי שאנו מכירים אותה, לעומת זאת, מבוססת בראש ובראשונה על הקול האחד, קולו של המשורר; אך מעבר להצבעה על היות הקול הזה מרובה ומרובד בעצמו, ישנה חשיבות חברתית לעצם הרחבת המדיום השירי, והכנסת הרב-דיבוריות גם למחוזות השמורים והמקודשים של האינדיבידואל:

viii
ניתן לראות בשירה משותפת תרופת-נגד אל מול ערכי הרכושנות והניכוס האינטלקטואלי; לעומת ערכים אלה, היום, שירה משותפת היא בגדר אקט של סולידריות, קומונליות, התאגדות אמנים וחברים בשיתוף עמוק. מי יודע, אולי בסוף יצא לנו יותר משיר.

ix
זו קריאה לאידיאולוגיה (תענה, תענה).

x
מהפכה ושלוש.

* תודה לכל הקולות והתחבירים שכתבו את המאמר.

יוני, 2011

